

บัญญัติชาติก

ภาคที่ ๒๓

สุบินชาติก

พระพิพัฒน์ธนกิจ กับ คุณหญิงขบวนบรรณสาร

พิมพ์ในงานปลงศพของคุณ

นายสุน เสวตรุนทร์ ผู้บิดา

เมื่อปีมะเด็ง พ.ศ. ๒๔๗๒

TUDC นายสุน์ เสวตรุนทร์

17/06/2564

พ.ศ. ๒๓๕๔ - พ.ศ. ๒๔๗๐.

คำนำ

พระพิพัฒน์ชนกิจ (ช่วง เสวตรุนทร์) กับคุณหญิงขบวน
บรรณสาร มาแจ้งความยังราชบัณฑิตยสภาว่า มีความประสงค์
ใคร่จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นที่ระลึกในการปลงศพสนองคุณ นาย
สุน เสวตรุนทร์ ผู้บิดาสักเรื่องหนึ่ง ขอให้ กรรมการช่วยเหลือ
เรื่องหนังสือให้ ข้าพเจ้าได้ เลือก บัญชาสาชาดกให้ พิมพ์ด้วย
เป็นหนังสือซึ่ง กรรมการ มุ่งหมายจะให้ มีบริบูรณ์ ในวรรณคดีของ
ไทย อนุโลมเข้าในนิบาตชาดกอันพิมพ์ ขึ้นโดยพระราชประสงค์
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อันหนังสือบัญชาสาชาดกนี้ คือประชุมนิทานเก่าแก่ที่เล่ากันใน
เมืองไทยแต่โบราณ ๕๐ เรื่อง^(๑) พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่รวบรวม

(๑) หนังสือบัญชาสาชาดกนี้ ตามที่ได้ตรวจฉบับ มีลักษณะแตกต่างกันเป็น ๒ อย่าง
อย่างหนึ่ง เรียกว่า "บัญชาสาชาดกบันปลาย" แต่ไม่ปรากฏว่ามี "บันต้น" อีกอย่าง
หนึ่งเรียกว่า "บัญชาสาชาดกปฐมภาค (คือภาคแรก)" คัมภีร์ ๑ "บัญชาสาชาดก
ปัจฉิมภาค (คือภาคหลัง)" คัมภีร์ ๑ บัญชาสาชาดกบันปลายมีอยู่คาดค้นทั่วไป แต่
บัญชาสาชาดกปฐมภาคกับปัจฉิมภาคนั้นหาฉบับยาก แต่แรกอ่านดูเข้าใจว่าบัญชาสาชาดก
บันปลายกับบัญชาสาชาดกปัจฉิมภาคเป็นคัมภีร์เดียวกัน ครั้นตรวจสอบกันเข้าหาเป็นเช่น
นั้นไม่ บัญชาสาชาดกบันปลายกลับตรงกันกับบัญชาสาชาดกปฐมภาคไปจบคัมภีร์เพียง
๕๐ นิทาน จึงสันนิษฐานว่าคงเป็นด้วยชั้นเดิมผู้แต่งบัญชาสาชาดกบันปลายมุ่งหมายจะ
ให้อนุโลมเข้าในบัญชาสาชานิบาต ภายหลังมีผู้แต่งนิทานเพิ่มเข้าอีก ๑๔ เรื่อง และมุ่งหมาย
จะให้ เป็นหนังสือส่วนหนึ่งต่างหาก ไม่อนุโลมเข้าในนิบาต จึงเปลี่ยนชื่อบัญชาสาชาดก
บันปลายเป็นบัญชาสาชาดกปฐมภาค ส่วนที่ แต่งเติมเข้าใหม่เรียกว่า บัญชาสาชาดก
ปัจฉิมภาค.

เชื่อว่า หนังสือ นิบาตชาดก หรือที่เราเรียกกันในภาษาไทยว่า “เรื่องพระเจ้าห้าร้อยห้าสิบชาติ” เป็นพระพุทธรวณะ ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความจริงเป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชวิจารณ์ไว้ในพระราชนิพนธ์ค่านำหนังสือนิบาตชาดกภาคต้น ซึ่งโปรดให้พิมพ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่องนิบาตชาดกนั้น คงเป็นนิทานที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแสดงเป็นอุปมาในพระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ก็ธรรมดาในเรื่องนิทานย่อมต้องมีตัวดีและตัวชั่ว ตัวดีจะเป็นคนก็ตาม จะเป็นสัตว์เดียรัจฉานก็ตาม ย่อมเรียกว่า “มหาสัตว์” มาเกิดสมมติขึ้นต่อภายหลังพุทธกาลว่ามหาสัตว์ในเรื่องชาดกนั้น คือพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมาตกแต่ ร้อยกรอง พระไตรปิฎกกันในชั้นหลัง ๆ ผู้แต่ง ประสงค์จะปลุกศรัทธาให้มันคงตามความเชื่อถือของตน จึงแต่ง ประชุมชาดก ประหนึ่งว่าพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ชัดเจนว่า มหาสัตว์นั้น ๆ มาเกิดเป็นพระพุทธองค์ และบุคคลหรือสัตว์อื่นนั้น ๆ มาเป็นผู้นั้น ผู้นั้นในปัจจุบันชาติ รูปเรื่องชาดกจึงเป็นเช่นปรากฏอยู่ในหนังสือ นิบาตชาดก เพราะความเป็นดังอธิบายมานี้ ที่พระสงฆ์ชาวเชียงใหม่เอานิทานในพื้นเมืองมาแต่งเป็นชาดก เป็นแต่แต่งตามแบบอย่างหนังสือเก่า ซึ่งพระคณิศรจนาคารย์ได้แต่งมาแต่ปางก่อนหาได้ตั้งใจจะหลอกลวงผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็นพระพุทธรวณะไม่ พระเจ้าแผ่นดินพะม่าหากเข้าพระทัยหลงไปเอง

แต่งเป็นชาดกไว้ในภาษาบาลี เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราว
 ในระหว่าง ๒๐๐๐ จนถึง ๒๒๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระสงฆ์ชาว
 ประเทศนั้นพากันไปเล่าเรียนมาแต่ลังกาทวีป มีความรู้ภาษามคธ
 แดกฉาน เอาแบบอย่างของพระภิกษุสงฆ์ ในลังกาทวีปมาแต่ง
 หนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้านเมืองของตน แต่งเป็นอย่างอรรถ
 กถาธรรมาธิบาย เช่นคัมภีร์มั่งคัลลตที่ป็นต้นบ้าง แต่งเป็น
 เรื่องสาสนประวัติ เช่นคัมภีร์ชินกาลมาลินีเป็นต้น ตามอย่างเรื่อง
 มหาวงศพงสาวดารลังกาบ้าง แต่งเป็นชาดก เช่นเรื่องปัญญาส
 ชาดกนั้นเอาอย่างนิบาตชาดกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนา
 ให้ถาวร และจะให้หนังสือซึ่งแต่งนั้นเป็นหลักฐานมั่นคงด้วยเป็น
 ภาษาเดียวกับพระไตรปิฎก แต่หนังสือปัญญาสชาดกนั้นเห็นจะ
 แต่งในตอนปลายสมัยที่กล่าวมา เพราะความรู้ภาษามคธดูทราม
 ลงไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน

หนังสือปัญญาสชาดกนั้นฉบับเดิมเป็นคัมภีร์ลาน จำนวน
 รวม ๕๐ ผูกด้วยกัน เดิมนั้นเห็นจะมีอยู่แต่ในประเทศสยามกับที่
 เมืองหลวงพระบางและที่กรุงกัมพูชา ที่อื่นหาไม่มี มีเรื่องราวปรา-
 กฏว่าเคยได้ฉบับไปถึง เมือง พะม่า ครั้งหนึ่ง พะม่า เรียกว่า
 “ เชียงใหม่บัตณาส ” แต่พระเจ้าแผ่นดินพะม่าองค์ใดองค์หนึ่ง
 ดำรัสว่า เป็นหนังสือแต่งปลอมพระพุทธวณะสั่งให้เผาเสีย ใน
 เมืองพะม่าจึงมิได้ มีหนังสือปัญญาสชาดกเหลืออยู่ คำที่ถือว่าแต่ง
 ปลอมพระพุทธวณะนั้น เพราะพระเจ้าแผ่นดินพะม่าองค์นั้นหลง

นิทานใน บัญญาสชาดก เป็น นิทานที่ ไทย เรารู้กันอยู่ ชิมซาบ
 หลายเรื่อง เช่น เรื่องสมุทโฆษ เรื่องพระสุชนนางมโนห์รา เรื่อง
 สังข์ทอง เรื่องคาวี เรื่องพระรถเสนเป็นต้น การที่เอาหนังสือ
 บัญญาสชาดกมาแปลพิมพ์จะเป็นประโยชน์สอบสวนให้รู้ว่านิทาน
 เหล่านั้น เรื่องที่เขาเล่ามาแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เอามาแต่งเป็น
 โคลง ฉันท์ และบทละครอนกกลอนอ่านเอามาแก้ไขเสียอย่างใดบ้าง
 และให้รู้เรื่องนิทานเก่าแก่ของประเทศนี้ ซึ่งมีได้ปรากฏในที่อื่นก็
 อีกหลายเรื่อง เรื่องที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ชื่อสุบินชาดก เป็นเรื่อง
 ที่ ๗ ในบรรณนิภาคแห่งบัญญาสชาดก

กรรมการ ราชบัณฑิตยสภา ขอ อนุโมทนา ใน กุศล บุญราศี
 ทักขิณานุปทาน ซึ่งพระพิพัฒน์ชนกิจ และคุณหญิงขบวนบรรณ-
 สาร ได้บำเพ็ญเป็นปิตุบุญฐานธรรมด้วยความกตัญญูกตเวที และ
 ที่ได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย

ทิวทอง

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒

บัญญัติสาตก บังนิมภาค

๗ สُبิินชาตก

หลวงธำรงเจดีย์รัฐ (เทศ วิริยรัต)

เปรียญ ๔ ประโยคแปล

กุโธ นุ อากโต ภณตติ อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต
อตฺตโน ปุณฺณสมฺภาริ อารพุก กเถสิ ฯ
สตุถา สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อทรงประทับอยู่ณพระ
เชตวัน ทรงพระปรารภบุญสมภารของพระองค์เป็นมูลเหตุ ตรัส
ธรรมเทศนานั้นมีคำเริ่มว่า กุโธ นุ อากโต ภณ เป็นอาทิ
หิ ดังมีความพิสดารในปัจจุบัณนินทานว่า วันหนึ่งพระภิกษุทั้ง
หลาย ประชุมกันณโรงธรรมสภา พรรณนาถึงบุญสมภารของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าได้ตรัสแก่พระปรมาภิสมโพธิญาณ ก็ด้วยการ ส่งสมกอง
บุญมีทาน และ ศีล เป็นต้นไว้น่าเลื่อมใสจริงๆ บุญสมบัติที่พระ
องค์สั่งสมแล้วอาจสามารถให้พระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงความสำเร็จ
มโนรถและเป็นปฏิสรณของพระองค์ทุกประการ
สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ได้ ทรงระดับกถาเรื่องนั้นด้วย
ทิพโสตแล้วทรงพระดำริว่า เราตถาคตควรจะไปยังที่สงฆสนันนิบาต
จักได้ประกาศบุรพจริยาของเราตถาคตให้ปรากฏ พระองค์จึง

เสด็จไปยังโรงธรรมสภา ประทับนั่งณธรรมาสนะแล้วตรัสถามว่า
 คุณกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายประชุมสนทนากันด้วยกถาเรื่อง
 อะไร พระภิกษุทั้งหลายถวายอภิวัต แล้วกราบทูล ข้อความที่
 ตนสนทนาให้ทรงทราบทุกประการ จึงมีพุทธบรรหารตรัสว่า คุณ
 กรภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ใดได้สั่งสมกุศลมูลไว้และปรารถนา
 สมบัติใด ๆ บุคคลผู้นั้นได้ทำบุญมีทานเป็นต้นไว้ ก็จะได้สมบัติ
 นั้นสมตามความประสงค์

อนึ่งบุคคลผู้ไม่มีบุญได้ทำไว้แล้ว ถึงว่าจะได้พัศคอุณบริบูรณ์
 ด้วยคุณมีอานุภาพ เป็นอาทิก็ดี ก็กลับจะได้ซึ่งความทุกข์ ฝ่าย
 บุคคลผู้มีบุญได้ทำไว้แล้ว มีแต่จะได้ซึ่งความสุข เป็นลำดับไป
 ออกตบุญบุคคลไม่อาจจะรักษาสิริที่ผู้อื่นเขาให้แก่ตนไว้ได้ สิริ
 นั้นกลับ จะไปตกอยู่แก่ผู้มีบุญ โบราณกบัตินิตผู้มีบุญได้ทำ
 ไว้ในกาลก่อนแล้ว แม้ผู้อื่นจะให้สิริแต่เล็กน้อยก็ย่อมจะได้สิริ
 อันสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ต่ไป มีพระพุทธดำรัสณะนี้แล้ว จึงนำอดีต
 นิทานมาอ้างดังต่อไปนี้ว่า :

อดีเต โกสมพิยิ ปรันตโป นาม ราชา รชชึ กาทเรสิ ในอดีต
 สมัยเป็นไปล่วงแล้วนาน มีพระราชานามว่าปรันตป ครองราช
 สมบัติณเมืองโกสมพิ พระมเหสีของพระเจ้าปรันตปนั้น พระนาม
 ว่าเกสมาลี ได้เป็นใหญ่กว่าสนมনারีหมื่นหกพัน แต่พระมเหสี
 และสนมনারีเหล่านั้นห้ามมิโอรสและธิดาไม่ คราวนั้นโกสมพิก
 เศรษฐีผู้หนึ่งมีภรรยา นามว่า สุมณา โกสมพิกเศรษฐีนั้นมีทรัพย์

สมบัติมากประมาณ แปดสิบกโกฏี แต่มีมัจฉริย ตระหนี่ เป็นปกติ
 ธรรมดา ภรรยา ของเศรษฐีนั้นตั้งครรภ์ได้ สิบเดือนแล้ว คลอด
 บุตรชายคนหนึ่งรูปร่างงาม

ตั้งแต่วันแรกคลอดทารกนั้นได้ ๑ วัน ทารกนั้นบริโภคอาหาร
 ได้ ๑ ทัณฑ์ ครั้นต่อไปวันที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗ ทารกนั้น
 บริโภคอาหารทวีขึ้นไป ๒ ทัณฑ์ และ ๓ ทัณฑ์ ตามลำดับ วันที่เกิด
 เสมอไป ฝ่ายเศรษฐีผู้บิดาเห็นบุตรของตน บริโภคอาหารแปลก
 กว่า ทารก ทั้งหลายจึงปรักษา กับภรรยาว่า ทารกคนนั้นจะไม่ใช่ลูก
 ของเราจริง ทารกคนนั้นเกิดมาจะขายเราให้ พินาศเราจักเอาทารก
 ไปทิ้งเสียที่ป่าช้าใกล้ พระอาราม ปรักษาคกลงกับภรรยาแล้ว ถึง
 เวลาตรารจึงนำทารกนั้นไปทิ้งไว้ในป่าช้า

ก็ และใน พระอารามใกล้ป่าช้า นั้น มีพระโสสานิก เถระ องค์
 หนึ่ง ครั้น ถึงเวลาเที่ยงคืน พระผู้ เป็นเจ้าเข้าไปยังป่าช้าเจริญ
 อสุกกรรมฐาน เทียว เดินพิจารณาเกลวทรากศพ และ ร่าง กระตุก
 และผม กำหนดเอาเป็นอารมณ์เจริญพระกรรมฐานทุก ๆ วัน ใน
 วันนั้น ครั้นปฐมยาม ล่วงไปแล้ว อย่างเข้าทุติยยามพระเถระนั้น
 หยั่งลงสู่ความหลับ จึงเห็นสุนัขนimitรดังนั้นว่า มีลูกข้างน้อยตัว
 หนึ่งเผือกผู้มาอยู่ในอาราม ลูกข้างเผือกนั้นมหาชนมีอำนาจเป็น
 ต้นจนตลอดพระราช พากันนับถือบูชามากมาย ลูกข้างเผือก
 นั้นนมฤทธิเดชและบุญญามากนัก พระเถระนั้นเห็นอย่างนั้นแล้ว
 ครั้นตนขึ้นแต่เข้าล้างหน้าบ้วนปากแล้ว คลุมจีวรออกจากกุฎีลง

ไปกวาดพระอารามแล้วเลยเข้าไปในป่าช้า ได้เห็นทารกแล้วก็ตั้งใจ
 นึกว่า ทารกนั้นมารดาบิดานำมาทิ้งไว้ เราได้ลูกบุญธรรมหนักหนา
 พระเถระนั้นจึงนำมาไว้ให้นอนอยู่ณกุฏิ

แท้จริงพระเถระองค์นั้นเป็นราชสกุลปก ถึงเวลาเข้าจึงเข้าไป
 บริโภคบิณฑบาตในราชตระกูล พระราชา ทรง อังคาค ด้วย ปรณี
 ตาหาร เสร็จ แล้ว พระเถระจึงถวายพระพรว่า พระมหाराชบพิตร
 วันนี้อาตมภาพได้ครุณทารกคนหนึ่ง ซึ่งมารดาบิดาเขานำมาทิ้ง
 ไว้ในป่าช้า อาตมภาพนำเอาไปไว้ในกุฏิแล้วก็มา พระราชา
 ทรงทราบแล้ว จึงรับสั่งให้จัดแม่นมไปเลี้ยงทารกนั้นไว้ พระ
 เถระนั้นจึงให้นามทารก นั้นชื่อว่า สุบินกุมาร อาศัยเหตุที่พระ
 เถระได้เห็นสุบิน

สุบินกุมาร มีวสันตายุกาลได้ ๗ ปีได้บรรพชาเป็นสามเณร เล่า
 เรียบ พระไตรปิฎกในสำนักพระเถระนั้น จำทรงพระไตรปิฎกเป็น
 นักปราชญ์ฉลาดเฉียบแหลมยิ่งนัก ครั้นต่อมาสุบินสามเณรมีอายุ
 ครบ ๒๐ บริบูรณ์ สมควรจะ อุปสมบทได้ พระเถระ ท่านจึงไป
 ถวาย พระพรพระราชา ให้ช่วย สงเคราะห์ จัด หา บาตรไตรจีวร
 และ บริหารอย่างอื่นให้ พระราชา ทรงพระกรุณาจัดหาบาตร
 ไตรจีวร และ บริหาร อย่าง อื่น มอบให้ พระเถระเสร็จ ภิกษุสงฆ์
 มีพระเถระเป็นประมุข ก็ให้ อุปสมบท แก่ สุบิน สามเณร เป็น
 ภิกษุภาวใน พระพุทธศาสนา ต่อแต่นั้นมา ^{17/0} พระสุบินภิกษุนั้น
 ทรงบริยัตติธรรมเป็นพหูสูตร และเป็นธรรมกถึกกักก้องด้วยคุณ

ต่าง ๆ เทพดาและมนุษย์ย่อมนับถือบูชามาก พระราชาก็ได้
เป็นราชกฤตย์ภูษากเสมอทุกวัน

ครั้นเมื่อ สุนัข ฤกษ์อุปสมบทแล้วได้ห้าพรรษาอย่างเข้าพรรษาที่
หก คับวันหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้านอนหลับไป ได้ฝันเห็นว่า
พระผู้เป็นเจ้านั้นยืนอยู่ณหิมวันตบรรพตเหยียดมือขวาไปทางทิศ
ทักษิณ เอ้อมจับเอาสุริยเทวบุตรมาวางไว้ที่ฝ่ามือเบื้องขวา แล้ว
เหยียดมือซ้ายไป เอ้อมเอา จันทรมาวางไว้ที่ฝ่ามือเบื้องซ้าย
คราวนั้นมหาชนทั่วสากลทิศ มีพระราชาและมหาอำมาตย์เป็นต้น
เกลื่อนกล่น กันน้อมนำ เครื่องบูชามาพร้อมพรั่ง หมอบอยู่แทบ
บาทมูลแห่งสุนัข

พระสุนัขฤกษ์นั้นครั้นตื่นขึ้นเวลาเช้า พระผู้เป็นเจ้าล้างหน้า
บ้วนปากแล้ว ไปทำอุปัชฌายาจารีวัตรเสร็จแล้วจึงเล่า ความฝัน
ให้ อุปัชฌายาจารย์ฟัง พระอุปัชฌายาจารย์คำนวณดูความฝันนั้นแล้ว
จึงดำริว่า สุนัขฤกษ์นั้นจะได้ราชสมบัติเป็นเอกราช คิดแล้ว
จึงพาตัวสุนัขฤกษ์ไป ยังราชสกุล บริโภคภัตตาหารแล้ว จึงถวาย
พระพรเล่าความฝันของ สุนัข ฤกษ์ นั้นให้ พระราชา ทรง ทราบ ทุก
ประการ พระเจ้าปรินตปรับสั่งให้สุนัขปาตกาจารย์คำนวณความ
ฝัน สุนัขปาตกาจารย์คำนวณแล้วพยากรณ์ถวายว่า ข้าแต่พระ
มหाराช สุนัขฤกษ์ นี้ จะมี มหิทธิฤทธิ เป็น เอกิสรราชใน สกกล
ชมพูทวีป สรรพเทพดา และมนุษย์จะ นับถือบูชา ทั้งทั่ว
พระยานานาประเทศย่อมเกรงเดช ระย้อยยอมถวายเมือง น้อม
นำเครื่องบรรณาการมาพร้อมพรั่ง

พระราชาก็ทรงฟังแล้วพินิจนึกว่า สุนิภิกษุ^๕จะฆ่าเราจึงเอา
สมบัติเราเสีย เราจักให้จับตัวสุนิภิกษุไปขังไว้ในเรือนจำก่อน
ตำริแล้วจึงรับสั่งกับอำมาตย์ว่า ท่านจงจับสุนิภิกษุเสีย แล้ว
จำจอง ด้วยโซ่ ตรวน นำไปขังไว้ในเรือนจำ พวกอำมาตย์ก็พากัน
ไปจัดการตามรับสั่ง

ครั้นอยู่ต่อมา พระราชาใคร่จะเสด็จทรงกีฬาในนที จึงพร้อม
ด้วยสนมনারีฝ่ายในและเสนามาตย์^๖ เสด็จยাত্রาจากพระนคร
ถึงมหานคร พนักงานประดาน้ำจึงนำข้าย ขิงข้างเหนือ^๗น้ำ และ
ท้ายน้ำ^๘แห่งนที พระราชาโกสัสมิ^๙เสด็จทรงอุทกกีฬาพร้อมด้วย
นาฏกิตติ^{๑๐} ครั้นถึงเวลาสายัณห์^{๑๑} จึงเสด็จขึ้นจากนทีกีฬา เสด็จ
กลับยัง พระนครประทับ ณ ราชมนเทียรสถาน

พนักงานพวกประดาน้ำจึงเลิกข้ายขึ้นจากน้ำได้เห็นกลุ่มมาลา
ติดข้ายขึ้นมาพวงหนึ่ง แต่หารู^{๑๒}วเป็นของหญิงคนไหนไม่ จึงนำ
กลุ่มมาลานั้นขึ้น ทูลถวาย พระราชา ๆ ทรงสอบถามห้ามใครทราบ
ความไม่ จึงรับสั่งให้หาพวกพรานไพรมา^{๑๓}เฝ้า แล้วตรัสถามว่า
กลุ่มพวงมาลานั้นจะเป็นของสตรีผู้มียุ^{๑๔}ใหญ่ ข้างเหนือ^{๑๕}น้ำนั้นขึ้น
ไปนที^{๑๖}หรือชนบทและมหาตระกูลเห็นม^{๑๗}อยู่บ้างหรือไม่ฯ ข้าแต่
สมมติเทวดา มีพระเจ้าข้า พระราชาจึงบังคับอำมาตย์^{๑๘}ผู้หนึ่งว่า
ท่านจงไปกับวนจรก เทียวตรวจ ค้นดูกุมาร^{๑๙}ที่ รูปงาม ตาม ราชธานี
และนทีมน้อยใหญ่ ถ้าว่าบุตร^{๒๐}ของฤษี^{๒๑}ชั^{๒๒}ไพร มีอยู่^{๒๓}ไร^{๒๔} จงค้นดู
ให้ทั่วไป

อำมาตย์นั้นรับพระราชดำรัสแล้ว ถวายบังคมลาพานายพราน
ไพร่ไปด้วยกัน เทียวสืบสวนตาม นิคม ชนบท นานาประเทศและ
แถว แนวเขตต์พนาสณฑ์ ก็หาได้เห็นหาได้ฟังว่าสตรีรูปงาม มีที่
ไหนไม่ จึงเที่ยวต่อไปจนบรรลุถึงที่อยู่ของพระยาวานรเผือก

แท้จริง พระยาวานร เผือก นั้น มี วานร แปลหมั่นเป็นบริวาร
อภิบาลรักษาต้นไม้มะม่วงซึ่งขึ้นอยู่ใกล้ฝั่งคองคาใน หิมวันต ประเทศ
อัมพพฤกษ์ทั้งหลาย อาศัยฝั่ง คองคา จึงมี กิ่งก้านสาขาใบดอกลผล
บริบูรณ์ ไบนั้นหนาที่บรมชิตสนิทเป็นพุ่มเขียวราวกะยอดมณี
บรรพต ผลมะม่วงเหล่านั้นมีรสอร่อยหวานปานดังที่พคันชรส
ผลโตเท่าหม้อกรันขนาดใหญ่ ผลมะม่วงสามกิ่งย่อมตกลงบนบก
ผลมะม่วงกิ่งหนึ่งตกลงในคองคา ผลมะม่วง นอกจาก นั้นตกลงณ
โคน ต้น ทั้ง สิ้น พระยา พานรินทร์ พา ผุ่ง วานร บริวาร ไป กิน ผล
มะม่วงกิ่งที่ตกลงในคองคา ด้วยคิดเห็นว่าภัยข้างหน้าจักเกิดมีแก่
เราและพวกวานร อาศัยผล มะม่วงกิ่งที่ ตกกลงในน้ำเป็น มูลก่อน
เพราะเหตุนั้นเราจัก ทำมะม่วงกิ่งนี้ให้ ร่วงหล่นและจัก ทำผลไม่ให้
เหลืออยู่ได้ ในกาลเมื่อออกดอก หรือในกาลเมื่อมีผลยังดิบๆ
คิดแล้วจึงใช้ ผุ่งวานรให้กัดผลมะม่วงให้ร่วงหล่น พระยาวานร
รักษาอัมพพฤกษ์ด้วยวิธมีอาการอย่างนั้นแล

อำมาตย์กับพรานไพร่สองคน พวกนั้นไปถึงตำบลที่อยู่แห่งพระ
ยาวานรนั้น ชวนกันเข้าไปในรุกขมูถุนั้นแล้วนั่งอยู่ พระยาวานร
เห็นอำมาตย์ กับนายพราน นั้นแล้ว เมื่อจะไต่ถาม ถึงเหตุที่มาจึง
กล่าวคาถาว่า

กุโธ นุ อากโธ ภณเณ เณวณเณน เหตุนา
 อุตสาเหณ วิจรนุโต ยิ อิตถุติ ปเวทิตโต

ความว่า แน่ะภะนาย ดังเราขอถามท่าน ท่านพากันมาแต่ที่ไหน
 ด้วยเหตุผลอย่างไร จึงอุตสาหะมาถึงที่นี่ มีกิจธุระประสงค์
 สิ่งไร จึงบอกแก่เราไปณกาลบัดนี้

อำมาตย์นั้นได้ฟัง พระยาวานรถาม เมื่อจะ แจ้งความ แก่พระยา
 วานร จึงกล่าวคาถานี้ว่า

รูปวตี กุมาริณฺจ วเน จรี คเวสีตี
 รูปวตี กุมาริี สา ยตฺถ อตฺถิ มยฺหาจิกฺข

ความว่า ข้าพเจ้าเที่ยวไปในป่า เพื่อแสวงหากุมาริรูปงาม กุมาริ
 รูปงามนั้นมีอยู่ที่ไหนบ้างท่านจงบอกให้ ข้าพเจ้าทราบ อำมาตย์
 นั้นจึง เล่าความตามมูลเหตุ ซึ่ง พระเจ้าโกสัมพีได้ กลุ่มมาลา
 และรับสั่งให้ ให้มาแสวงหา กุมาริให้ พระยาวานร ฟังตามลำดับแต่
 ต้นมา

พระยาวานรินทร์ จึงตอบว่า แน่ะภะนาย เราจะบอกแก่ท่าน
 ตามที่ได้ ฟังและที่ได้ เห็นดังนี้ว่า ราชธิดาของพระราชาองค์ หนึ่ง
 กอบ ด้วยเบญจกัลยาณี และบริบูรณ์ด้วยลักษณะหกสิบสี่ประการ
 ทรงพระรูปโฉมงดงามนักหนามีบุญวาสนามาก มีนารีหกหมื่นเป็น
 บริวารประดิษฐานอยู่บนปราสาทเจ็ดชั้น ราชบุรุษรักษากวาดขันชั้น
 นอกนับ ตั้งหมื่นแสน ยากที่ใคร ๆ จะได้ แลเห็น ๆ แน่ะท่าน
 วานร พระนครนั้นนามใด ๆ พระนครนั้น นามว่าโฆมรัฐ ๆ ก

พระราชธิดานั้นนามอะไร ฯ พระราชธิดานั้นนามว่าประทุมมาวดี ฯ พระราชบิดา มารดา ของราชธิดา พระนามว่าอะไร ฯ พระราชบิดา พระนามว่า มัลลราชา พระราชมารดา พระนามว่า ปทุมเกสรเทวี

พระยา กระทบ เมื่อ จะ บอก วิธี ทาง จะ ไป เมือง โขมรัฐ แก่ อำมาตย์ จึง แนะนำว่า แน่ท่านอำมาตย์ ถ้าหากว่า ท่านจะพึงไปโดย สกลมารคจะพึงลำบาก ทางกันดารมาก อันตรายก็มีมาก อัดคักขัดสนด้วยเสบียงอาหาร ถ้าหากว่าท่านจะพึงไปให้สะดวก ดาย จงข้ามมหาสมุทรไปโดยมหานาวา แต่เวลานี้พระราชาร้อยเอื่อนำเครื่องบรรณาการมาถวายพระเจ้ามัลลราชา และพากันอยู่พิทักษ์รักษาเมืองโขมรัฐโดยกวดขัน ถ้าหากว่าพระราชาร้อยเอื่อนั้นทอดพระเนตร เห็น คนอื่นไปแล้ว ก็ จะรบ ฟุ้ง เอาให้ ได้ ความ เดือดร้อน เพราะฉะนั้นท่านจงเตรียมมหานาวา ยุทธภัณฑ์ ให้พร้อมแล้วจึงไป อำมาตย์กำหนดจดจำถ้อยคำพระยาวานรินทร์ ได้สิ้นแล้ว จึงพาพรานป่ากลับมายังเมืองโกสัมพี เข้าเฝ้าพระราชากราบทูลข้อความตามที่พระยาวานรบอกนั้น ให้ทรงทราบ ถ้วนถี่

พระเจ้าโกสัมพี มีพระ หฤทัย จะ ใคร่ได้ สตรีรูปงาม จึงรับสั่งให้ช่างต่อนาวาขึ้นเจ็ดลำ และให้บรรทุกนानาภัณฑ์และนानาวุธ เต็มนาวาแล้วรับสั่งให้ โยธา กำกับนาวา ลำละ ห้าร้อย คน ทุก ๆ ลำ แล้วส่งไป นาวา เจ็ดลำ แล่นไปตาม มหาสมุทรสิ้น เวลาสาม

เดือน จึงถึงปากอ่าวเมืองโขมรัฐ แล้วจอดนาวาอยู่ที่นั่น กษัตริย์
 ร้อยเอ็จทั้งปวงทอดพระเนตรเห็นนาวาเจ็ดลำจอดอยู่ ณ นั้น จึงรับสั่ง
 ให้หาตัวนายเรือมาตรัสถามว่า นายเรือมาแต่ไหน ฯ ข้าพระบาท
 เป็นราชทตถิอราชสาส์นของพระเจ้าโกสัมพมายังเมืองนี้ ฯ ราช
 สาส์นนั้นมีเนื้อความเป็นอย่างไร ฯ โยธาที่เป็นนายนาวาจึงทูล
 ความตามจริงว่า พระราชาของข้า พระบาท รับสั่งให้ มาตุราช
 ธิดา ทรง เบ็ญจกัลยาณีแล้วให้ขอไปถวายพระองค์

กษัตริย์ร้อยเอ็จ ทรงทราบเรื่อง นั้นแล้วก็กริ้วใหญ่ จึงรับสั่ง
 พวกโยธาทั้งหลายฝ่ายพระองค์ ให้ ถ้อ อาวุธครบ มือกัน แล้วให้
 รบกับพวกนาวา พวกโยธาใน นาวา เจ็ดลำ เห็น โยธา ฝ่าย กษัตริย์
 ร้อยเอ็จมากมาย ก็พากันตกใจถอยเรือกลับแล่นไปยังมหาสมุทร
 หนีไปยังโกสัมพนคร ครั้นแล้วพวกโยธา จึงพากันไปกราบทูล
 ความ ปราชย์ให้ พระราชา ทรงทราบ ทุกประการ พระเจ้าโกสัมพ
 ทรงทราบแล้ว ทรงพระโทมนัสน้อยพระหฤทัยชบเซาราวกะว่าจะ
 ถึงซึ่ง วิมูพหจิตต์เคลิ้มพระสติไป

คราวนั้น พระนางเกษมาลีเทวี ทรงเห็นอาการพระราชสาม
 เป็นเช่นนั้น พระนางเธอก็ตรงทราบชัดแล้ว แต่ทรงดำริว่าเรา
 ควรต้องทูลถามอีก ดำริแล้วจึงทูลถามด้วยคาถาว่าดังนี้

กินนุ วิมโน ราช กตมัม โทสั มยา กตัม

กินนุ จินตย ทุมโนสิ อปราโธ โโก อตถิ เม

ความว่า ข้าแต่พระราชสามี่ ดังเกล้ากระหม่อมฉันทูลถาม พระ

องค์ทรงชบเสาศร่าพระทัยเป็นอย่างไรไป หรือหม่อมฉันได้ทำ
โทษให้พระองค์ทรงโกรธประการใด หรือทรงคำนึงถึงสิ่งอะไร
จึงได้ทรงโทมนัสจิตต์ หรือความผิดข้อไรของหม่อมฉันมีอยู่บ้าง
พระเจ้าข้า

พระเจ้า กรุงโกสัมพี สระดับ เสาวนีย์ พระราชเทวีถาม ดังนั้นจึง
ทรงดำริว่า ชรรมาตามาคามมักมีความคิด หลักแหลม เราควร
จะบอก ความเรื่องนี้ให้เธอทราบ ดำริแล้วจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

มม ทุกข์ กเถสุสามิ ภทฺเต เอหิ มมนฺติเก
ปราชยา มยฺหิ โยธา มยฺหิ นาวา ปลายนฺตา
ความว่า แน่ะ พระน้องผู้เจริญ พี่ จักบอกความทุกข์ร้อนของ
พี่ให้ฟัง เชิญพระน้องเข้ามานั่งใกล้ ๆ พี่ บัดนี้โยธาของพี่
แพข้าศึกมา ทิ้งนาวาของพี่ก็เล่นหนักกลับมาหมด พี่จึงกำสวดโศก
ด้วยอาการอย่างนี้ ๆ

อธิบายความแห่งพระคาถานี้ว่า แน่ะพระน้องผู้เจริญ พี่ใช้
โยธาคูมนาวาเจ็ดลำให้ ไปยังจินตนครแคว้นมคธ ต้องการจะ
ได้ นารีรัตน์และต้องการจะได้ทรัพย์สมบัติเกิดไพบูลย์ พระราชา
ร่อยเอ็จเห็นนาวาของพี่แล้ว พากันยิงด้วยธนูศรเข้าปล้นตีนาวา ๆ
ของพี่ก็หนักแตกยับเยินกลับมา เพราะฉะนั้นพี่ได้ความอัปอาย
เขามาก พี่จึงทุกข์ร้อนเสาะเสียใจไม่รู้จะคิดอุบายอย่างไร

พระราชเทวีเกสมาลีจึงทูลว่า อุบายของหม่อมฉันมีอยู่อย่าง
หนึ่ง ๆ อุบายของพระน้องเป็นอย่างไร ๆ ข้าแต่พระมหाराช

สุป็นกนั้นมึบุญมึบุญญามาก มีความคึกคักซึ้งและเป็นนักปราชญ์
รอบรู้อุตถธรรมเป็นคนพูดจริง แม้พระองค์ทรงใคร่จะได้หญิง
แก้วแล้ว จะพึงใช้คนอ้นต้งร่อยต้งพันกหาได้หญิงแก้วนั้นไม่ ถ้า
พระองค์จัดส่งสุป็นกไปก็จักได้อุตถรัตน

พระบรมกษัตริย์ทรง สะดับเสาวนีย์ พระราชเทวี แล้ว ทรงดำริ
ว่า ถ้าเราใช้ให้สุป็นกไปได้นารรัตนมาแล้ว ภายหลังเราจักให้
ฆ่าสุป็นกเสีย ดำริแล้วจึงรับสั่งอำมาตย์ผู้หนึ่งว่า จงไป ถอด
สุป็นกจากเครื่องจ่านำมาให้แก่เรา อำมาตย์รับพระราชดำรัสแล้ว
ถอดสุป็นกจากเครื่องจ่านำมาถวายพระราชา ๆ จึงรับสั่งปลอบและ
ขอมมาโทษแล้วให้อาบน้ำชำระกายให้หายกลิ่นด้วยน้ำหอม จึง
ประทาน สรรพากรณ์ ให้ แต่ง กาย และให้บริโภคโภชนาหารอัน
โอหารส ทรงทำบุชา สักการะอย่างใหญ่แล้วดำรัสว่า ดูกรพ่อสุป็น
พ่อจงรับอาษาบิดาไปเมืองจินตปุระแคว้นมคธ นำราชธิดามาให้
ได้ ด้วยอุบาย ปัญญาของพ่อ แล้วทรงตรัสเล่าความหลังให้ฟัง
จึงดำรัสว่า คนอ้นมึบุญน้อยไม่อาจไปได้ ตัวพ่อมึบุญมากฉลาด
มากอาจประโลมล่อเอาราชธิดามาได้ พ่อจงช่วย ทำ ความอด
หนุนแก่บิดาสักครั้ง

สุป็นกได้ ฟังพระราช ดำรัส ดังนั้น จึงกราบทูลว่า ข้าแต่ พระ
มหาราช พระองค์ทรงเป็นแต่พระบิดาเลี้ยง ก็เสมอเพียงดัง
พระราชชนก ของ ข้าพระพุทธเจ้า ๆ จัก ทำ บัจจบ การ สนองพระ
เดชพระคุณแต่พระองค์ กราบทูลแล้วก็ทูลลาไปยังอาราม ไปหา

ท่านอุปัชฌายาจารย์นมัสการ แล้วเล่าความตามที่พระราชาทรงบังคับ
 นั้นให้พระอุปัชฌายาจารย์ทราบ ถ้วน ถึ่ ทุกประการ พระอุปัชฌายา
 จารย์พิจารณาด้วยทิพจักขุก็ทราบชัดว่า สุบินผู้นี้เป็นพุทธังกู
 ร์บออาษาพระราชาก็ไปคราวันจักได้อัตถิ์รัตนแล้วจักปลัดกัน จัก
 ได้ทำสามัคคีกับ พระยวานร เผือก ๆ จักบอก อุบายให้ สุบินทำ
 ตามอุบายของพระยวานรินทร์แล้ว จักเป็นผู้มีอนุภาพใหญ่
 และจะได้เป็นเอกอัครราชา พระอุปัชฌายาจารย์จึงอนุญาตให้สุบิน
 ไปแล้วให้พรว่า ท่านจงมีความสุขปราศจากทุกข์โรคภัยสรรพอัน
 ตราย และขอให้ไปได้สมความปรารถนาทุกประการเถิด

ส่วนสุปินกรับพรของพระเถระแล้ว ถวายอภิวาทลากลับไป
 ได้พร้อมด้วยมหาชนลงสู่มหานาวา พระราชาส่งสุปินกลงเรือไป
 แล้ว จึงรับสั่งอำมาตย์คนสนิทผู้หนึ่งให้เข้ามาเฝ้าในที่ลับรับสั่งว่า
 ถ้าวาสุปินกเขาได้หญิงแก้วแล้ว พาชนนาวาเล่นมาถึงท้องมหา
 สมุทร์ ท่านจงจับสุปินก ฆ่าเสียโยน ลงในท่ามกลาง มหาสมุทร์
 วัลดีพภามาตย์รับพระราชดำรัสแล้ว ถวายบังคมลาไปลงมหานาวา
 กับด้วยบุรุษพวกของตน

นาวาทิ้งหลายเจ็ดลำเล่นตามกันไป อันตรายคือลมและคลื่น
 แรงร้าย เต่าปลาทั้งหลาย อย่างดุร้ายก็ห้ามไม่ ด้วยบุญญาอนุภาพ
 แห่งสุปินก ด้วยเหตุนี้ นาวาทิ้งหลาย ข้ามพ้นอันตราย เป็นผาสูก
 สบาย เล่นไปประมาณ สองเดือน ก็บรรลุถึงโขมรฐ กษัตริย์
 ร้อยเอ็จองค์ก็หาทรงปรารถนาที่จะรบไม่ อาศัยด้วยบุญญาอนุภาพแห่ง

สุป็นกหากบ้นดาลให้ เป็นไป ฝ่ายนายเรือพวกของกษัตริย์ร้อย
เอ็จจึงถามสุป็นกว่า ชานาวาพากันมาเมืองนี้ด้วยกิจสิ่งไรๆ ชานาวา
พานาวาพากันมาเมืองนี้เพื่อจะจำหน่ายจ่ายสินค้าๆ ชานาวาเหล่านี้
มาแต่เมืองไหน ชานาวาทั้งสองฝ่ายต่างทำปฏิสนธิฐารซึ่งกันและ
กันแล้วชวนกันซื้อขายสินค้าต่าง ๆ อย่างธรรมเนียมพ่อค้าทั้งปวง

ครานั้นสุป็นกจึงให้สัญญา นัดหมายกะพวกอำมาตย์ว่า แน่ะ
ท่านอำมาตย์ ท่านจงรักษานาวาของข้าพเจ้าไว้ ข้าพเจ้าผู้เดียวจะ
เที่ยวไปยังพระนคร แสวงหาอุบายจะเห็นและจะให้ ได้นารรัตน
ถ้าข้าพเจ้าได้นารรัตนแล้วจักกลับมา ถ้าว่ายังไม่ได้อีกจักยังไม่มา
สุป็นกสั่งแล้วลงจากนาวาตรงไปยังพระนคร สัญจรไป ตามทิศา
นุทิศ มหาชนประชุมกันณที่แห่งใด ก็เข้าไปในที่ประชุมแห่งนั้น
คอยระดับตรับฟังคำคนเขาพูดกัน สุป็นกนั้นเที่ยวไปทั่วเมืองแล้ว
นาน ก็ยังหาได้ โอกาสประสบพบปะพระราชธิดาไม่

อยู่มากาลวันหนึ่ง สุป็นกได้ ฟังคำมหาชนเขาพูดกันว่า ท่าน
ทั้งหลายจงเตรียมหาเครื่องแต่งตัวไว้ ให้พร้อมกัน อีกเจ็ดวันพระ
ราชธิดาจัก ยাত্রาไป สวนอุทยาน เพื่อทรง สรงสนานอุทกกีฬา
และทอดพระเนตรนา ๆ พฤกษ์ สุป็นกจึงเข้าไป ถามมหาชนว่า
สวนอุทยานอยู่ณสถานแห่งทิศใด ๆ แน่ะมหาบุรุษ อุทยานอยู่
ณสถานแห่งทิศอุตรา ๆ ก็ระยะทาง แต่ที่นี้ไปไกล สักเท่าใด ๆ
แน่ะมหาบุรุษ ระยะแต่ที่นี้ไปไกลประมาณห้าโยชน์ สุป็นกนั้น
ทราบความแล้วจึงดำริว่า เราจักรีบไปสวนก่อนคน ช่อนตนอยู่

ที่พุ่มไม้ให้มิดชิดแล้ว จักคอย คุรุปร่าง พระราชธิดาให้จนได้
 ดำริแล้วเดินออกจากนครบ่ายหน้า ฉะเพาะต่อทิสอูตรา ไปถึง
 สวนแล้วเลยแวะเข้าไป ที่ฝั่งที่ก่อน ได้พบ พระยาวานร เพื่อ
 ตัวหนึ่ง

แท้จริง พระยาวานรเฝ้ากษัตริย์มีวานรห้าร้อยเป็นบริวาร อาศัย
 สวนอุทยานนั้นอยู่ เสตวานรราชาได้เห็น สุนัขเดินมามีเมตตา
 จิตต์แล้วปราศรัยว่า แน่มหาบุรุษผู้สหาย เชิญมานั่งบริโภคนา ๆ
 ผลาผลกันด้วยกัน พระโพธิสัตว์นั้นจึงดำริว่า พระยาวานรนี้พูด
 จาปราศรัยไพเราะเป็นทำนองของสัปบุรุษเราควรจะคบไว้ การที่
 เราคบคงจะประสพคุณอันสูงส่งสักสิ่งหนึ่งแน่ ดำริแล้วขยับเข้า
 ไปยืนแลดูใกล้ ๆ ให้เกิดความรักใคร่เหมือนได้เคยเป็นเพื่อน
 กัน มาแต่ก่อน จึงถามพระยาวานรว่า แน่สัมมวานรินทร์ ท่าน
 มาอยู่ถิ่นนานแล้วหรือ ฯ แน่สัมมมหาบุรุษ ชาติภูมิของ
 ข้าพเจ้าเกิดที่นั่น ข้าพเจ้าอยู่ถิ่นมานานแล้ว ก็ตัวท่านมาแต่ที่
 ไหน ฯ ข้าพเจ้ามาแต่เมืองโกสัมพี ฯ ท่าน มา ครั้งนี้ ด้วยกิจ
 สิ่งไร ฯ พระราชธิดาใช้ให้ข้าพเจ้ามา พระโพธิสัตว์เมื่อจะบอก
 ความนั้นให้แจ้งชัด จึงกล่าวคาถาว่า

อิตถิรตนปวุตตี สุตฺวา อติโลกโก จ

ราชา ตมตฺถาย มํ อาณโต ตสฺมาหํ ทวนฺติเก อากโต

ความว่า พระราชาโกสัมพี ทรงสละตัวข้าพเจ้าอิตถิรตนว่ามีอยู่เมืองนี้
 ทรงยินดีอยากได้ยิ่งนักหนา จึงรับสั่งให้ ข้าพเจ้ามาดอิตถิรตน
 เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้มาหาท่าน ขอท่านเอ็นดูช่วยเป็นธุระด้วย

พระยาพานรินทร์ทราบความแล้ว จึงใช้ให้วานรไปนำนา ๆ
 ผลไม้ที่สวนราชอุทยาน มาให้ พระโพธิสัตว์บริโภคนแล้วพัก
 อยู่ณรุกขมุตแล้วปรารภจะนอนที่นั่น พระยวานรใช้ให้พวกวานร
 ไปหักกิ่งไม้มาปูลาดรองให้นอน วานรบางพวกก็พัดโบกด้วยกิ่ง
 ไม้มีใบ บางพวกก็ทำวัตรปฏิบัติตนหวัดหัตถา ให้พระโพธิสัตว์
 นิทราโดยผาสุกภาพตลอดราตรี ครั้นรุ่งเช้า พระโพธิสัตว์วิงวอน
 ถามพระยวานรว่า จะทำอะไร ข้าพเจ้า จึงจะได้ เห็นพระราช
 ธิดา ฯ แน่ะมหาบุรุษ ท่านต้องการจะเห็นพระราชธิดาจงอยู่ที่นี้
 ก็จะได้เห็นราชธิดาเมื่อเสด็จมาชมสวนอุทยาน ฯ พระราชธิดา
 จักเสด็จมาเมื่อใด ฯ พระราชธิดาจักเสด็จมา ชมสวนอุทยานและ
 สรงสนาน กับ พวกนาฏกบริวารในเดือนนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจง
 อยู่ณที่นี้จักได้เห็นพระราชกุมารี พระโพธิสัตว์ก็อยู่ณรุกขมุตนั้น
 สนิสองสามวัน

ครานั้น นางปทุมาวดีราชธิดา พร้อมด้วยอันเตปุริกานารี
 และบุรุษบริษัทยাত্রาจากพระนครถึงสวนราชอุทยานแล้ว ให้
 ราชบุรุษตั้งกองรักษาโดยกวดขันอยู่กำแพงชั้นนอก กำแพงชั้น
 ในห้ามบุรุษอยู่รักษาไม่ พระโพธิสัตว์ได้เข้าไปอยู่ในกำแพงชั้น
 ในก่อน ซ่อนตัวอยู่ที่พุ่มไม้แห่งหนึ่งซึ่งเป็นทลลับ คอยจับ
 ตาดูพระราชธิดาเมื่อเสด็จมา ได้เห็นพระราชธิดางามโสภ
 ด้ง พระจันทร์มาลีลาตกลงจาก โลกสวรรค์ มีความเสียวกะสัน เกิด
 ความรักใคร่ยิ่งนักหนา

นางปทุมมาวดีราชธิดานั้น ครั้นเสด็จถึงสวนราชอุทยานแล้ว
จึงเปลื้องเครื่องสรรพากรรณ์ค่อยๆ บทจรไปตามปกติของพระเทวี
เสด็จ ลงทรงวารีใน สระโบกขรณี แล้ว เลือก เก็บ นานๆ บุปผาชาติ
ประดับพระองค์ แล้วทรงกีฬากับพวกบริวาริณี พวกสนม
นารีวิ่งเล่นไล่ในทิศต่างๆ ลางนางก็ผ้าห่มลุ่มหลุดหาย ลางนางก็
กอดกายขยักขำแล้วแย้มสรวล ลางนางก็ชวนกันเล่นล้อพัด พา
กัน เล่นเป็นขบวน เป็นหมู่ๆ ดูเป็นที่น่าสำเริงบรรเทิงใจ ส่วนนาง
ปทุมมาวดีราชธิดาทรงประคองสรীরกายา มิให้พระภูษาลุ่มหลุดหาย
ทรงเยื้องกรายข่มย่องทั้งสองปราง ทรวดทรงสรรพางคังามละ-
ม่อมพร้อมทั้งสौरยาบถ สมพระยศยิ่งขัตติยนารี

เตน วุตติ เพราะเหตุดังนั้น ท่านผู้รจนาคารย จึงได้กล่าว
คาถาประพันธ์ไว้ดังนี้ว่า

นาริคนปุรกุชิตี

สุวรรณเนน ปฏิจฺจนฺนํ

สพฺพวงคโสภณํ นารี

โส ทิสฺวา สีเนหยติ

สา จ สพฺพวงคโสภณา

โกเสยฺยวตฺถนฺนิวาสนี

ชาตฺรปฺสุเมขลา

สุรตฺตปาทา กลฺยาณํ

โกสมุภผลกสุโสณํ

หํสตตรสภานํ

ปาเรวตคฺขี สุตฺนุ

พิมฺ โภตฺถา ตนฺมชฺฌิมา

สุวรรณเมณิเมขลา

สุชาตา ภูชคตฺถิ

เวทิว ตนฺมชฺฌิมา

ทีฆา สา อสีตา เกสา

อิสอกคฺคปเวลีตา

สุชาตา มิคณาปิว

เหมนตคฺคิสีขาริว

นทิว คิริทฺตฺเตสฺ

สณฺชนา ขุทฺทเวลูภิ

นาคนาสุรุ กฺลฺยาณิ

ปถมา ติมฺพรตฺถนึ

นาตีทมา นาตฺริสา

นาตีโจธาตา นาตีโลมา

ความว่า พระสุบินโพธิสัตว์นั้น ครั้นเห็นขัตติยนารีมีศรีสรพางค์
งามระยับ ล้วนประดับไปด้วยทองคำ มีเหล่าคนารีนำ และ
ตามเสด็จเป็นหมู่ๆ พระโพธิสัตว์ เพ่งพิศ แลดูแล้วก็ให้นึกรัก
ใคร่สีเนหา

สา จ สพฺพวงคโสภาณา แท้จริง พระนางปทุมาวดีศรีสรพโส-
ภางค์ พระนางเชอทรงภษาผ้าโกไสยพัสดรมีสัมผัสละเอียดอ่อน
ดั่งใยสำลี ทรงสอดใส่สะอึ่งรัดปทุมถันหรือญูจี และมีสีพระบาท
อันแดงงามพรรณราย มีตะโพกงามผ่องผายดั่งโกสุมพุ่มแย้มบาน
พระสุรสำเนียงก็ไพเราะดังราชหงส์ มีโฉนงเนตรงามแน่นน้อยดั่ง
นัยนานกพิราบ ทิ้งวโรธู เอี่ยมอำไพมีพรรณดั่งผลไทรที่สุกสด
ล้ำสอกิ่งงามปรากฏประดับด้วยสังวาลล้วนแก้วแกมสุวรรณ ท้าม
กลาง เหวองค์นั้นงามละมุลละไมดั่งไพรที่ พระเกศานั้นยาวมิได้
กระจาย มีปลายงอน ช้อยชน ดุจผลลูก เนื้ออ่อน หรือดุจเปลว
อัคคีที่หลอมทองฉะนั้น อนึ่งพระนางปทุมาวดี มีพระอรุณงามดั่ง
วงไอยรา พึ่งเจริญรุ่งแรกปฐมวัย มีสรีรกายมิได้ยาวสั้นเกินไป
และมีได้ขาวมิได้ดำนัก

เพราะฉะนั้นพระโพธิสัตว์เห็นแล้วนึกรักใคร่มีรูวาย จึงนึกว่า

เราจักแสดงรูปของเราให้นางเห็นตลอดดูให้รู้แน่ว่า พระราชธิดา
เห็นรูปของอาตมาแล้วจะรักหรือหาไม่ ดำริแล้วจึงเสด็จอริยฐาน
บารมีว่า เราได้ปรารถนาพุทธานุภาพและบำเพ็ญทานรักษาศีลเจริญ
ภาวนา อยู่เนื่องนิตย์ ด้วยกำลังอริยฐานแห่งพุทธานุภาพนี้ ขอให้
พระราชธิดาองค์เดียวจงเห็นรูปของอาตมา และอย่าให้คนอื่น
เห็นรูปของอาตมาเลย ดำริแล้วจึงแสดงรูปให้ปรากฏแก่พระราช
ธิดา ๆ ทรงทอดพระเนตร เห็นรูป พระโพธิสัตว์แล้ว ทรงเยอใย รัก
ใคร่ ความรักนั้นดุจตัดหนังเนื้อเข้าไป จดเยอกระดูกผูกพันไว้
เตน วุตต์ เพราะเหตุการณ์ดังนั้น ท่านคันถรจนาคารีย์ จึงได้
กล่าวคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุพเพเว สนนินวาเสน ปจฺจุปฺปนฺนหิเตน วา

อุปฺปนฺนํ ชายเต เปมํ อุปฺปลํ ยโถทเก

ความว่า ความรักใคร่อันเกิดขึ้น แล้ว ย่อมเกิดขึ้น (ด้วยเหตุสอง
ประการคือ) ด้วยความที่เคยอยู่ร่วมกันมาในปางก่อน ๑ ด้วย
เหตุเกือกมูลในปัจจุบัน ๑ อุปฺมา เหมือน อุบลชาติอันเกิด แล้ว
(ต้องอาศัยด้วยเหตุสองประการคือ น้ำ ๑ เปือกตม ๑)

นางปทุมาวดีราชธิดานั้น ครั้นเห็นพระโพธิสัตว์แล้วทรงดำริ
ว่า ชายผู้นี้ มีลักษณะบริบูรณ์ หาใช้คนเลวทรามต่ำช้าไม่ ชายผู้
นี้ น่าที่จะมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ ควร อาตม จะอยู่ร่วมเรียงกับชาย
ผู้นี้ ๆ จะมีบุญญาหรือหาไม่ ดำริแล้วจึงหยิบดอกปทุมดอกหนึ่ง
จุมพิตแล้วคลึงเกล้าเอาเวียนบนพระเศียรเจ็ดหน แล้วจุมพิตอีก

ครั้งหนึ่ง จึงวางดอกอุบลไว้บนชายพกแห่งยายแก่ผู้หนึ่ง พระโพธิสัตว์สุมินทะเห็นพระราชธิดาผูกบุญหานั้นแล้วก็ทราบความชัดว่า พระราชธิดานี้มีความรักใคร่ในตัวอาตมา

ครั้นเวลาสายัณห์หม้าย พระราชธิดาปทุมาวดี มีเสาวนีย์ดำรัสสั่งสาวใช้ว่า เราจักกลับไปยังพระนครจงบอกให้เตรียมตัวจงพร้อมกัน พวกนางสาวใช้ทั้งหลายนั้น เตรียมการแล้วนำส่วิกามาเชิญพระราชธิดาให้ขึ้นประทับ พระราชธิดาทรงทักเสนาพระโพธิสัตว์แล้วทรงหยิบดอกปทุม และผ้ารัดกัมพลทั้งลงนทางที่จะเสด็จไปให้ เป็นสำคัญแล้วเสด็จไป เมื่อพระราชธิดาเสด็จกลับไปมิได้นาน พระโพธิสัตว์จึงดำเนินออกจากป่า ตรงไปหาพระยาวานรนั่งพักอยู่ที่โคนไม้ต้นนั้น

พระยาวานรเฝือกเห็นพระโพธิสัตว์มาถึง จึงลงจากต้นไม้หนึ่ง อยู่ณ พื้นดินด้วยเคารพ ต่อพระโพธิสัตว์ แล้วถามว่า มหาบุรุษได้ เห็น นางปทุมาวดีเทวี หรือไม่ ฯ ข้าพเจ้าได้ เห็น นางปทุมาวดีแล้ว ฯ นางปทุมาวดีนั้นสวยงามหรือไม่ ฯ นางปทุมาวดีสวยงามยิ่งนักหนา ฯ นางปทุมาวดีได้เห็นตัวท่านหรือไม่ ฯ พระโพธิสัตว์จึงเล่า ความ แต่ต้นมาให้ พระยาพานรินทร์ ทราบสิ้น พระยาพานรินทร์ จึงถามว่า ท่านรู้จักอุบายแยบคายหรือไม่ ฯ ข้าพเจ้ารู้จักแยบคายแล้ว ฯ ท่านรู้จักนั้นคือรู้อะไร

พระโพธิสัตว์จึงบอกพระยาวานรว่า นางปทุมาวดีพอได้เห็นข้าพเจ้า ทรงหยิบเอา ดอกปทุมดอกหนึ่ง จุ่มพิตแล้ว คลึงเกล้า

ขอนคือนางเชอบอกรักใคร่ในตัวข้าพเจ้า อนึ่งเถ้านางเอาอุบล
 เวียนบนพระเศียรเจ็ดหน ขอน นางเชอบอกว่าอยู่บนปราสาท
 เจ็ดชั้น อนึ่งนางนั้นจุมพิตดอกอุบลอีก แล้ววางไว้บนชายพก
 ยายแก่ แล้วจุมพิตครึ่งหลัง ขอน คือนางเชอบอกว่าให้ไปยัง
 ปราสาทของเธอ และให้ไปอาศัยยายแก่ก่อนจึงจะได้เข้าไปภายใน
 ปราสาท จักได้ร่วมภิรมย์สมสนิทกับนาง อนึ่งพระราชธิดา
 ทรงทงดอกปทุมและผ้ากัมพลให้ตกลงณพื้นปถพี ขอนคือนางเชอ
 ให้ข้าพเจ้าไปคอย อยู่ที่ทางแยก ตรงสี่หมัญชร ข้าพเจ้ารู้ด้วย
 อาการอย่างนั้นแล

พระยวานรเพือกนั้นจึงตอบว่า ถ้าเช่นนั้นท่านจงไปยังสำนัก
 พระราชธิดา ถ้าว่าท่านไปจะได้ราชธิดาหรือมิได้ก็ดี อันตราย
 จะมีแก่ท่านอย่างหนึ่ง ท่านจงรีบกลับมาหาข้าพเจ้า กล่าวดังนี้
 แล้วก็ส่งพระโพธิสัตว์ไปแล้วส่งวานรบริวารว่า ท่านทั้งหลายจง
 ช่วยขนขวายหาเรือให้ได้หนึ่งลำ นำมาจอดไว้ในสำนักของเรา
 แล้วชาวเจ้าจงไปนำนา ๆ ผลาผลไม้ในป่า มาบรรทุกไว้ในลำนาวา
 ผูกวานรบริวารได้นำต้มพनावามา ลำหนึ่ง จอดไว้ใน สำนัก พระยา
 วานรแล้วนำนา ๆ มูลผลาผลไม้มานำบรรทุกไว้ในลำนาวานั้น

คราวนั้น พระสุนักโพธิสัตว์ อำลาพระยวานรแล้ว บ่าย
 หน้ามุ่งต่อพระนครสัญจรไปจนถึงพระทวารวัง ขออาศัยเรือนนาย
 ประตอยู่คั่นหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าจึงเข้าไปในพระนครไปถึงเรือนยาย
 แก่คนนั้นแล้วจึงวิงวอนยายแก่ว่า ข้าพเจ้าพลัดบ้านเมืองมา ถ้า

ยายไม่มีความหนักใจ ข้าพเจ้าจะขออาศัยยายอยู่สักสองสามวัน
 ยายแก่นั้นก็อนุญาตให้พระโพธิสัตว์อาศัยอยู่ แล้วให้ทาสทำวัตร
 ประนบัติพระโพธิสัตว์ทุกอย่างตลอดจนอาหารการบริโภค พระ
 โพธิสัตว์บริโภคอาหารเสร็จแล้วยายแก่จึงถามว่า พ่อมาแต่ไหน ๆ
 ข้าพเจ้ามาแต่เมืองโกสัมพี ๆ พ่อจะมาไกลมากคนเดียวหรือมากับ
 คนอื่นอีก พระโพธิสัตว์จึงบอกความจริงทุกประการแล้วพูดดังนี้
 อีกว่า เมื่อวันวานข้าพเจ้าอยู่สวนอุทยาน พระราชาได้เห็น
 ข้าพเจ้าณสวนอุทยาน ทำปฤษาบอกอุบายให้ข้าพเจ้าเข้ามาหา
 พระราชา ความข้อนยายก็รู้อยู่เต็มใจ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึง
 เข้ามาหายาย

พอยายแก่นั้นรู้ความตลอดถ้วนถี่ จึงเข้าไปเฝ้า พระนางปทุมมา-
 วดี ทูลความเรื่องนั้นให้ทรงทราบ พระนางปทุมมาวดีมีความโสมนัส
 ยินดี ครั้นถึงเวลารাত্রีจึงให้ยายแก่นั้นรับพระโพธิสัตว์เข้าไปยัง
 ปราสาท ทรงปราศรัยปยกถาตามประเพณีโลก แล้วสำเร็จสักก
 กับพระโพธิสัตว์ ครั้นเวลาเที่ยงราตรี พระโพธิสัตว์จึงชวนพระ
 ราชาพาไปถึงท่าซึ่งนาวาจอด เมื่อพระราชาตามพระโพธิสัตว์
 มานั้น ได้เก็บรวบรวมมา ๆ รัตนมีราคามากไปด้วย พระโพธิสัตว์
 จึงพาพระราชาไต่ขึ้นตามบันไดไปลงนาวา นางเชอเพลอไป
 พลาดองค์ลงห่อรัตนนั้นก็พลัดตกน้ำไป พระโพธิสัตว์จึงดำน้ำ
 ปรารภจะค้นหารัตนภัณฑ์

พวกอำมาตย์ที่เป็นนายเรือเหล่านั้น ครั้นได้พระราชาแล้ว

จึงถอยเรือหนี พระโพธิสัตว์ ไปโดยเร็ว เพราะว่าอำมาตย์เหล่านั้น ได้ตระเตรียมนาวาบริภัณฑ์มีเสาเพลลาใบ เป็นอาทิไว้ เป็นนิจ แต่พอพระราชธิดา เสด็จ ถึงเรือ แล้ว จึง ตีระฆังเป็นเครื่องหมายรีบเล่นเรือหนีไป พระโพธิสัตว์ไม่ทันที่จะขึ้นนาวาได้ พวกอำมาตย์ นายเรือทั้งหลาย เล่นเรือไปสิ้นสามเดือนจึงถึงเมืองโกสัมพี

พระโพธิสัตว์ดำน้ำหาได้รัตนกัณฑ์แล้วจึงขึ้นจากน้ำ ได้เห็นนาวาเล่นไปไกล จึงดำริว่า พระราชา บังคับอำมาตย์ ทั้งหลาย นี้ให้มาทำการพ้อหลวงเราแน่ แต่เราจักตามไปแก้แค้นให้จึงได้ ดำริแล้วจึงไป หา พระยวานรเผือก นิ่ง คอย อยู่ที่โคนไม้ ต่อรุ่งเช้า พระยวานรเผือก เห็นพระโพธิสัตว์กลับมาจึงถามว่า มหาบุรุษ เหตุไรจึงกลับมาอีกเล่า พระโพธิสัตว์จึงบอกความทั้งปวงแต่ต้นให้ พระยวานรอินทร์ ทราบสิ้นทุกประการ

พระยวานรอินทร์จึงชี้แจงว่า มหาบุรุษอย่าทุกข์ร้อนร้อนจิตใจเลย ด้วยข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมว่าอันตรายจะมีแก่ท่าน บัดนี้ข้าพเจ้าหาเรือมาได้หนึ่งลำ ท่าน ลงเรือเล่นออกปากอ่าวไปทางทิศบูรพา ไปถึงเกาะไม้มะเดื่อจึงขึ้นจากเรือ ไปชุ่มช่อนตัวอยู่บนต้นอุทุมพร มหาสุกรตัวหนึ่ง จักคาบมณีรัตนดวงหนึ่ง เดินบนหลังน้ำไปถึงเกาะอุทุมพรด้วยอานุภาพมณีรัตน์ คายมณีรัตน์ไว้ กินผลมะเดื่ออิ่มแล้วนอนหลับอยู่ข้างเดินเที่ยวไปบ้าง ท่านจงคิดอุบายเอามณีรัตนนั้นให้ได้ ถ้าว่าท่านได้มณีรัตนนั้นแล้ว จงเดินบนหลังน้ำไปทางอนุทิศทักษิณเข้าไปยังปากอ่าว จักบรรลุถึงนครนามกรว่า

ทันทีทกะ ต่อนั้นไปจะถึงเมืองกุมภคิหนะ ต่อนั้นไป จักถึงเมือง
 เภรตลนคร ต่อนั้นไปจักถึงเมืองอสิปัตนะ เมืองสี่เมืองเหล่านี้
 ล้วนมีสิ่งของวิเศษ มีไม้เท้าทิพเป็นอาทิเหมือนนามเมือง ท่านจง
 คิดอุบายเอาของวิเศษส้อย่างให้ได้ เมื่อไปถึงเมืองโกสัมพีแล้ว
 จักได้เสวยราชสมบัติเป็นเอกราช พระยวานรินทร์ บอกความ
 ถ้วนถี่แก่พระโพธิสัตว์ ด้วยประการฉะนี้

พระสุปนกโพธิสัตว์จึงอำลาพระยวานร ลงนาวา อันเต็ม ด้วย
 นานๆ ผลแล่นไปยังมหาสมุทร ล่องมรรคาไกลได้สามสิบโยชน์
 วันหนึ่งถึงเกาะอุทุมพร ด้วยอำนาจของพระโพธิสัตว์ ครั้นถึง
 จึงขึ้นจากนาวา เก็บผลมะเดื่อ ที่โคนต้น บริโภคแล้วนอนอยู่บนค้ำ
 คบไม้ ในราตรี ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้า มหาสุกร คาบมณีรัตน์เดิน
 บนหลังมหาสมุทรมา ถึงเกาะอุทุมพร มหาสุกร จึงคาบมณีรัตน์
 ไว้ใต้ต้นมะเดื่อ เลือกกินอุทุมพรผลจนอิ่ม ทำมณีรัตน์ไว้เบอง
 หน้า แล้วนอนหลับ อยู่ณที่นั้น

ครั้น พระโพธิสัตว์เห็น มหาสุกร นอนหลับสนิทแล้ว จึงค่อย
 ย่องลงมาคว้าเอามณีรัตน์นั้นได้ มีกายอันเบาเหาะขึ้นไปนั่งอยู่ณ
 อุทุมพรสาขาแล้วจินตนาว่า สุกรตัวนี้เดินบนหลังน้ำได้ด้วยอานุ
 ภาพแห่งมณีรัตน์ จึงได้มาในเกาะอุทุมพรนี้ได้ เราจะฆ่าสุกรนี้กิน
 เนื้อเสียแล้วและไป ค้ำริแล้วจึงหักกิ่งไม้แห่งท่อนหนึ่ง ขวางไป
 ให้ถูกศรัษะมหาสุกรๆ สะดุ้งตกชนเทียวคั่นหามณีรัตน์ก็หาเห็นไม่
 พระโพธิสัตว์จึงทำเสียงโอะให้สุกรได้ยิน สุกรเห็นพระโพธิสัตว์

แล้วก็รู้ว่าบรูษผู้ นลกมณรัตน์ไป มีความเสียใจได้เอาศีรษะฟาด
กับต้นมะเดื่อศีรษะแตกเลือดไหล ขาดใจตายอยู่ในสถานนั้น

พระสุปนกโพธิสัตว์จึงลงจากต้นอุทุมพร ก่อไฟให้ติดฟันด้วย
ไม้สีไฟ เผาเนื้อสุกรบริโภคพอประโยชน์แล้ว เดินน้ำข้ามมหา
สมุทรไปวันหนึ่งได้สามสิบโยชน์ ถึงปากอ่าวแม่น้ำแห่งหนึ่งจึง
แหวะเข้าไป ได้เดินน้ำไปถึงบ้านและนิคมจนตราบเท่าถึงทัณฑก
นคร ชาวประชาราษฎรเห็นแล้วก็เกิดอัศจรรย์ใจ พากันสรรเสริญ
คุณพระโพธิสัตว์เสียงมีสนั่น พระนครนั้นก็เอิกเริกกึกก้องเป็น
โกลาหล รวากะว่า อสุรินทราหู เข้าไปสู่เทวนครณะนั้น

เมื่อชาวพระนคร ก่าเสียงโกลาหลอยู่ ราชอำมาตย์คนหนึ่งจึง
เข้าไปยังราชสำนัก กราบทูลเรื่องราวนั้นแก่พระเจ้าทัณฑกะราช
ว่า พระมหाराช จะเป็นเทวดา หรือคนธรรมดา และยักษ์ หรือ
นาคราช หรือมนุษย์ประการใดไม่ทราบเกล้าเดินน้ำเข้ามายังพระ
นครของพระองค์ พระราชาทรงฟังดังนั้น แล้ว ทรงประทับยืนณ
พนปราสาททอด พระเนตรเห็น มหาบรูษ ผู้บริบูรณ์ ด้วย ลักษณะ
แล้วดำริว่า บรูษคนนี้เป็นมนุษย์อัศจรรย์นัก จักได้ของอะไร
มาสักสิ่งหนึ่งจึงเดินน้ำได้ ทรงดำริแล้วเสด็จออกดูการทรงचार
พระกรทิพทัณฑ์ เสด็จไป ประทับยืนอยู่ณริมฝั่งน้ำมี พระดำรัส
เรียกพระโพธิสัตว์ ๆ ก็ ยืน อยู่ณหลังน้ำท่ามกลางน้ำ จึงมีรับสั่ง
ถามว่า แน่ะสหายท่านผู้มีฤทธิ ยืนบนหลังน้ำได้ด้วยอานุภาพสิ่ง
ไร พระสุปนกโพธิสัตว์ แสดง มณรัตน์ ให้ ทรงเห็นแล้วกราบทูล
ว่า ข้าพระบาทยืนบนหลังน้ำได้ด้วยอานุภาพมณรัตน์

พระเจ้าทัณฑกะราช ทอดพระเนตร เห็นมณิรัตน์ มีรัศมีโพล่ง
งามมีความอยากได้ จึงตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า มณิรัตน์ดวงนี้มี
คุณานิสงส์เป็นอย่างไร พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า บุคคลผู้ใด
ทรงแก้วมณีนีไว์ บุคคลผู้นั้นไม่ต้องบริโภคอาหาร อิ่มอยู่ได้สาม
เดือน อันนาคคนที่หนึ่ง บุคคลผู้ใดทรงแก้วมณีนีไว์ แม้จะเหยียบ
น้ำมันและเหล็กและทองแดงอันร้อนลุกเป็นเปลวไฟ บุคคลผู้
นั้นก็ได้รู้จักร้อนเลย อันนาคคนที่สอง บุคคลผู้ใดทรงแก้วมณีนี
ไว์ ช้างม้าโคมเหิงสาสี่หพยัคฆ์ ปีและนาคทั้งหลายไม่อาจจะทำ
ร้ายบุคคลผู้นั้นได้เลย อันนาคคนที่สาม บุคคลผู้ใดทรงแก้วมณีนี
ไว์ บุคคลผู้นั้นก็ได้เป็นอันตรายด้วยน้ำด้วยไฟด้วยศาสตราวุธ
จิตต์ของผู้นั้นก็จะต้งมั่นไม่หวั่นไหว อันนาคคนที่สี่ บุคคลผู้ใด
ทรงแก้วมณีนีไว์ บุคคลผู้นั้นอาจจะเดินไปบนหลังน้ำได้ อันน
าคคนที่ห้า บุคคลผู้ใดทรงแก้วมณีนีไว์ บุคคลผู้นั้นอาจจะไป
บนอากาศได้ อันนาคคนที่หก บุคคลผู้ใดทรงแก้วมณีนีไว์ บุ
คคลผู้นั้นย่อมจะเป็นที่รักของมนุษย์และเทพดาทั้งหลายเป็นอันมาก
มนุษย์และเทพดา ย่อมจะเคารพ นับถือบูชาทุกที่วาระตรี อันน
าคคนที่เจ็ด พระโพธิสัตว์แสดงคุณมณิรัตน์ว่า กอปรด้วยคุณสมบัติ
เจ็ดอย่างด้วยประการฉะนี้

พระเจ้าทัณฑกะราชทรงฟังดังนั้น จะใคร่ได้แก้วมณีนีนั้นยิ่งนัก
จึงตรัสว่า แน่ะสหาย ท่านจงให้แก้วมณีแก่เราเถิด เราจะให้
ทิพทัศน์แก่ท่าน ๆ ทิพทัศน์ของพระองค์ มีคุณและอานิสงส์

อย่างไร ๆ แน่สหาย มนุษย์และสัตว์เดียรัจฉานก็ดี นาค
 ครุฑและยักษ์ก็ดี แต่บรรดาเป็นข้าศึกคิดจะทำร้ายตัวเรา เรา
 มนุษย์และสัตว์นั้นด้วยปลายไม้เท้า มนุษย์และสัตว์นั้น ๆ ก็
 ถึงกาลกิริยาตายไป แม้เราเห็นสรีระแห่งมนุษย์และสัตว์อันตาย
 แล้วใหม่ ๆ เรามิเจตต์คิดกรณาเอาไม้เท้าข้างต้นขึ้นไป มนุษย์
 และสัตว์อันตายแล้วนั้น ย่อมได้ชีวิตคืนมาเป็นปกติดังเก่า ไม้
 เท้าของเรามีคุณอย่างนี้ เราทั้งสองต่างแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน
 ถัดณะสหาย

พระสุป็นกโพธิสัตว์กราบทูลว่า พระมหाराชที่อนันเป็นเขตต์
 ของพระองค์ฯ มีราชบริวารมาก ข้าพระบาทจรมมาแต่ผู้เดียว ไม่
 อาจจะถวายแก้วมณีแต่พระองค์ได้ พระองค์จงทรงธารพระกร
 นี้ไปจากที่นี้แล้วจึงทำการแลกกัน กราบทูลแล้วก็เดินเลียบบฝั่งน้ำ
 ไปถึงป่ามหาวัน พระราชานันโลกอยากได้แก้วมณี ทรงธารพระกร
 เสด็จตามไปแต่องค์เดียวถึงป่ามหาวัน แล้วพระโพธิสัตว์กราบทูล
 ว่า พระมหाराช พระองค์จงประทานทิพทัศน์แก่ข้า พระบาท
 พระเจ้า ทัณฑราช ทรง ประทาน ทิพทัศน์ แก่ พระ โพธิสัตว์ ๆ รับ
 แล้วก็นั่งเสียมิได้ถวายแก้วมณี พระราชาทรงเตือนว่า จงให้
 แก้วมณีแก่เรา ๆ ข้าพระบาทรักแก้วมณีนี้ถวายเป็นไมได้ ๆ ท่าน
 ไม่ให้แก้วมณีแก่เรา จงเอาทิพทัศน์คืนมา ๆ ข้าพระบาทถวาย
 คืนไม่ได้ ถ้าพระองค์จักเอาคืนให้ ได้ ข้าพระบาทจักปลงพระ
 ชนม์พระองค์เสียด้วยปลายไม้ เท้าทัณฑ์ เพราะฉะนั้นพระองค์จง

เสด็จกลับยังพระนครเสียเถิด พระราชาไม่ได้ทำอะไรก็เสด็จกลับไปยังพระราชทาน

พระโพธิสัตว์ดำเนินต่อนั้นไป ล่วงมรรคาไกลได้สามสิบโยชน์ จึงบรรลุถึงเมืองกุมภิกนคร พระโพธิสัตว์ดำเนินไปบน หลังน้ำมหานทีตรงเข้าไปยัง พระนคร ประชาราษฎร เห็น แล้ว ก็พากันโจษเป็นโกลาหล อำมาตย์คนหนึ่งจึงเข้าไปเฝ้า กราบทูลเหตุนี้แด่พระเจ้ากุมภิกกราช ๆ ทรงทราบ แล้วเสด็จไปทอด พระเนตรพระโพธิสัตว์ณฝั่งคงคา รับสั่งถามว่า มหาบุรุษ ท่านมีฤทธิเดินบนหลังน้ำได้ ท่านได้ของวิเศษอะไรไว้หรือ พระโพธิสัตว์เมื่อจะแสดงคุณมณีนันต์ จึงทูลว่า พระมหाराช ข้าพระบาทมีฤทธิเพราะอำนาจ มณีนันต์ ดวง นี้ (คือ มีคุณ เจ็ดอย่าง ดัง กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น)

พระเจ้ากุมภิกกราช ทอดพระเนตร มณีนันต์ อันมีรัศมีงาม มีความประสงค์จะใคร่ได้ จึงตรัสว่า แน่สหาย ท่านจงให้แก้วมณีแก่เรา เราจะให้หม้อใบหนึ่งแก่ท่าน ๆ หม้อของพระองค์มีคุณอย่างไร ๆ แน่สหาย บุคคลผู้ใดใคร่จะดื่มน้ำกิน ฟิงหมุนหม้อใบนี้เข้า บุคคลผู้นั้นจักได้น้ำภายในหม้อ บุคคลผู้ใดใคร่จะข่มขี้หม้อบัจจามิตร บุคคลผู้นั้นหม้อให้เกิดขึ้นร้อนแล้วคว่ำหม้อลง หม้อนั้นจักยังห้วงมหานทีให้ท่วมทับหม้อบัจจามิตรถึงพิณาศไป ๆ มหาราช ข้าพระบาทจักแลกเปลี่ยนกัน ในทันทีได้ ถ้าพระองค์ทรงอยากได้มณีนันต์ เชิญเสด็จไปแลกกันณป่ามหา

วัน พระองค์กับข้าพระบาทควรจะไปแลกกันตัวต่อตัว พระโพธิ-
สัตว์เชษฐเสด็จพระราชไปด้วยกัน ถึงป่ามหาวัน จึงเอาไม้เท้าทิพ
ข้างปลายช้พระราชฯ ก็ท้วงคตอยู่ณที่นั้น แล้ว ก็ถือเอาหม้อ
ทิพใบนั้นไปเสีย

พระโพธิสัตว์ได้หม้อทิพแล้ว ก็ดำเนินไปจนบรรลุถึงพระนคร
นามกรว่าเกรีตละ เดินบนหลังน้ำเข้าไปใกล้พระนคร ประชา
ราษฎรเห็นแล้วก็โจษกันเป็นโกลาหล มีอำมาตย์ คนหนึ่งจึงเข้า
ไปเฝ้าพระเจ้าเกรีตละราชา กราบทูลความนั้นให้ทรงทราบแล้ว
พระราชาทรงถือทิพเกรีเสด็จออกจากพระราชทาน ไปประทับณ
ริมฝั่งน้ำใกล้พระโพธิสัตว์ ทรงดำรัสถามถึงการเดินน้ำได้กะพระ
โพธิสัตว์ฯ จึง ทูล พรรณนาคุณสมบัติ แห่งแก้วมณีดุจเนื้อความที่
ได้กล่าวมาแต่หนหลัง

พระราชาทรงฟังแล้วก็อยากได้แก้วมณี จึงชวนพระโพธิสัตว์
ให้เอา แก้วมณี แลกกับ ทิพเกรี พระโพธิสัตว์ จึง ลวงพระราชให้
เสด็จไปแลกกันสองต่อสองที่ป่ามหาวัน ครั้นพระราชเสด็จไป
ถึงป่ามหาวันแล้ว พระโพธิสัตว์ทูลถามว่าเกรีของพระองค์มีคุณ
อย่างไร พระราชาตรัสบอกว่หน้ากลองข้างนี้ถ้าตีแล้ว พวกข้า-
ศึกทั้งหลายไม่อาจทำร้ายได้พากันหนีไป หน้ากลองข้างนี้ถ้าตี
แล้ว จะปรารถนาสิ่งใด ๆ ก็ได้สมปรารถนาทั้งสิ้นฯ ถ้าเช่นนั้น
พระองค์จงประทานแก่ข้าพระบาทเถิด ถ้าพระองค์ไม่ทรงประ-
ทานกลองให้ ข้าพระองค์ จะช้ พระองค์ ด้วยไม้เท้า ข้างปลาย พระ

องค์ก็จกวางควายสิ้นพระชนม์ แล้ว พระโพธิสัตว์ ก็ช้อนไม้ต้นหนึ่ง
ให้พระราชาทอดพระเนตร ต้นไม้นั้นก็มีใบเขียวหล่นลงทันที
พระเจ้าเกเริตลราชก็สะดุ้งตกพระทัย ยอมให้ทิพเกเรแก่พระโพธิ
สัตว์แล้วหนีไป

พระโพธิสัตว์ได้ทิพเกเรแล้ว ก็ดำเนินต่อไปจนบรรลุถึงเมือง
อสีปตนครดำเนินบนหลังน้ำด้วยเท้าเข้าไปตามลำน้ำ มหาชนเห็น
แล้วก็โจษกันเป็นโกลาหล อำมาตย์คนหนึ่งจึงเข้าไปกราบทูล
พระเจ้าอสีตนราช ๆ ทรงถือพระแสงดาบทิพเสด็จไปประทับณฝั่ง
น้ำ ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์แล้วตรัสถามว่า ท่านถือ
อะไรไว้ จึงเดินน้ำมาได้ พระโพธิสัตว์แสดงมณเฑียรณ์ให้ทอดพระ
เนตรแล้วทูลว่า พระมหाराช พระแสงดาบของพระองค์ทรงคุณ
วิเศษอย่างไร ๆ แน่สหาย ชนเหล่าใด เป็นข้าศึกต่อเรา เรา
ใช้ให้ดาบเล่มนี้ไปฆ่าเสียให้ตายได้หมด เพราะฉะนั้นท่านจงเอา
แก้วมณีแลกกับดาบของเรา ๆ พระมหाराชพระองค์มีบริวารมาก
นัก ข้าพระบาทมาคนเดียวสมควรจะแลกกันที่ป่าชฎสองต่อสอง
พระราชายอมตกลงจึงเสด็จไป ยังป่าพร้อบ ด้วยพระโพธิสัตว์ ๆ จึง
เอาไม้เท้าทิพ ข้างปลายชฎรององค์ พระราชา ๆ ก็ถึงสิ้นพระชนม์
ในขณะนั้น

พระโพธิสัตว์ได้พระแสงดาบเล่มนั้นแล้ว ก็เดินต่อไป ล่วง
มรรคาได้สามสิบบโยชน์จึงบรรลุถึงเมืองโกสัมพี จึงแวะเข้าไปหา
พระเถรผู้อุปัชฌายาจารย์ ถวายนมัสการโดยสัจเคารพ พระเถร

ผู้อุปัชฌายาจารย์จึงถามว่า พ่อสุบินกะได้อิตถิรัตนมาแล้ว หรือ
พระสุบินกะจึงเล่าความแต่ต้นจนถึงได้ของวิเศษห้าอย่างมา ให้
พระเถระผู้อุปัชฌายาจารย์ฟังถ้วนถี่ทุกประการ พระเถระผู้อุปัชฌา
ยาจารย์ได้ฟังดังนั้นก็นั่งอยู่

ในวันที่พระโพธิสัตว์มาถึงนั้น นาวาเจ็ดลำที่นำนางปทุมาวดี
มาก็ออมาถึงท่าเรือจอดพร้อมกัน พวกอำมาตย์และนายนาวา
ได้พานางปทุมาวดีเข้าเฝ้าพระราชา ๆ ทอดพระเนตรแล้ว ก็มี พระ
หฤทัยโสมนัส ดำรัสสั่งให้นางปทุมาวดีอยู่ในสุวรรณปราสาท
แล้วตรัสถามถึงเหตุที่สุบินกะได้กลับมา อำมาตย์และนายนาวา
จึงกราบทูลให้ทรงทราบความตามนัยดุจกล่าวมาแล้ว แต่หนหลัง

แท้จริง จำเดิมแต่นางปทุมาวดีพลัดกับพระโพธิสัตว์มาทาง
นาวา นางเชอโสการ้าให้ถามถึงว่าสามีของนางไปไหน พวก
อำมาตย์ลวงหลอกบอกว่า สามีของเธอตมมาอยู่เรือลำหลังโน้น
ครั้น นางปทุมาวดีขึ้นจากเรือเข้าเฝ้าพระราชา นางนึกแปลกใจจึง
ถามอำมาตย์อีกว่า สามีของเราอยู่ที่ไหนไม่เห็นมา พวกอำมาตย์
ลวงหลอกบอกว่า พระราชานี้แหละเป็นสามีของเธอ นางปทุม
าวดีได้ฟังดังนั้นจึงดำริว่า พระราชานี้หาใช่ภักดาเราไม่ ภักดา
ของเราหายไปไหน นางโสการ้าให้แล้วตรัสพระคาถานว่า

ฉินฺนา วต มยฺหิ อาสา

วินาสุสมฺเม มโนรถิ

อปฺปญฺญาหิ สามิกิ วินา

มยฺหิ ชิวเตน กิमतฺโต

กสฺมา สามินา วิโยคา

ปฺพเพ กิ กมฺมิ กตมฺเม

มิกปกุขินิ อามาฎาหิ
 อนาถา วต อิทานิ
 น ปสฺสามิ สามิกิ
 ยิ ปาปิ ปกตํ ปุพฺเพ
 กสฺมา วิโยคิ ตํ วินา
 กสฺมา มมํ วเชสฺสตี
 มมํ หิตฺวา กุหิ คโต

สามิกิ อปสฺสํ ทานิ
 มหาสมุทฺทํ ตรามิ
 มม หทยํ ผลิสฺสตี
 พหุทุกฺขํ อนปฺปกํ
 น ปสฺสามิ ตฺวํ ทานิ
 สามิกิ เกน ปราเชน
 กถิ ตณฺจ ปสฺสสามิ

ความว่า ความหวังของเรามาขาดพินาศไปไม่สมประสงค์เสียแล้ว
 หนอ เราหามีบุญไม่จึงได้พลัดพรากจากสามี เรามีชีวิตอยู่นี้หามี
 ประโยชน์ไม่ เหตุไรเราจึงต้องวิโยคจากภักดา หรือชาติปางก่อน
 เราได้ก่อกรรมไว้ ได้พรากลูกเนื้อและลูกนกให้ตกลายไป ผล
 วิบากหากติดตามมาทัน ทำให้เรานั้นมิได้ประสบพบสามี คราวนี้
 เราหาที่พึ่งมิได้แน่แท้ จะข้ามมหาสมุทรไปก็จะไม่พบสามี หัวใจ
 ของเรานี้จักแตกทำลายไป บาปกรรมสิ่งใด ซึ่งเราทำไว้ในปาง
 ก่อน จึงได้มารับความทุกข์ร้อนมากนัก เหตุไรสามีจึงทิ้งเราเสีย
 ได้ หรือด้วยโทษกรรมสิ่งใดมิ ภักดาจึงทิ้งอาตมนี้แล้วหนีไป
 ทำไฉนจะได้พบประสพกันณครั้งนี้

นางปทุมาวดีระลึกถึงสามีพลางทางก็ปริเทวนา เมื่อมาระลึก
 ถึงพระราชมารดาที่ยิ่งเศร้าหฤทัยได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :

อมม เม กิ ภวิสฺสตี
 ทุติยณฺจ ทุกฺขํ มม

กถิ ปสฺสามิ มาตริ
 ชเหสฺสามิ ชีวิติ

ความว่า พระมารดาเจ้าข้า ป่านนี้พระชนม์จักเป็นไฉนไม่รู้ที่ ทำ
ไฉนจะได้เห็นหน้าพระมารดาบ้าง เมื่อแรกลูกได้พลัดพระมารดา
มาชอว่าเป็นทุกข์ครั้งหนึ่งแล้ว ครั้นลูกแก้วกลับมาพลัดภักศดา
เป็นสองซ้ำ หัวอกลูกจะระกำตรอมใจตายณบัดนี้ นางปทุมาวดี
ทรงโสภณารัไรอยู่ในสุวรรณปราสาท

ครั้งนั้น พระเจ้าโกสัมพีสด็จไปยังปราสาทนางปทุมาวดี เข้า
ประทับนั่งใกล้จะใคร่ถูกต้องนางปทุมาวดี ๆ มีความเดือดร้อน เมื่อ
จะก่อนบรียาษ จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :

มยุหณฺจ ปาเท มา ผุสฺส ตฺยหิ หตฺถณฺจ สีสณฺจ
อหิ กุสริราว กายา เณว ตยา ผุสฺสิตฺตํ ยุตฺตํ

ความว่า พระองค์อย่าให้พระหัตถ์และพระเศียรของพระองค์ มา
ถูกต้องบาทาของหม่อมฉันเลย หม่อมฉันมีสร้อยกายอันลามกต่ำช้า
พระองค์ไม่สมควรจะถูกต้องเลยทีเดียว พระราชา ทรงฟังดังนั้น
มีกายและจิตกระสับกระส่าย เสด็จถอยออกไปประทับณภายนอก
ปราสาท ไม่อาจจะเข้าไปใกล้ถูกต้องกาย นางปทุมาวดีได้
ด้วยบุญญาภาพแห่งนางปทุมาวดีหากคุ้มครองไว้

ฝ่ายว่าพระสุบินกโพิธสัตว์ เมื่ออยู่ณพระอารามนั้น เล่นสะกา
และหมากรุกกับพวกนักเลงอยู่ที่ศาลาฟังธรรม ครั้งนั้น อำ
มาตย์ผู้หนึ่งขึ้นจากเรือเดินเที่ยวไปยังอารามนั้น เห็นพระโพิธ
สัตว์นั่งเล่นสะกาหมากรุกอยู่จึงคิดว่า นายสุบินกนักรักเราพากัน
ทิ้งเสียแล้ว เหตุไรจึงมาถึงก่อนพวกเรา แล้วเข้าไปใกล้ไต่ถาม

ว่า แน่ะนายสุปนก ท่านมาถึงเมืองนี้เมื่อไร ๆ เรามาถึงได้สองสามวันแล้ว ๆ ท่านมาทางไหน ๆ เราเดินมาด้วยเท้า ๆ ท่านเข้าเฝ้าพระราชแล้วหรือยัง ๆ เราไม่รู้จักกับพระราช เราจะต้องไปเฝ้าท่านทำไม

อำมาตย์ได้ฟังดังนั้นก็นึกแปลกใจ จึงกลับเข้าไปยังราชสำนักกราบทูลพระราชว่า พระมหาราช บัดนี้สุปนกมาเล่นหมากรุกอยู่ที่พระอาราม ข้าพระพุทธเจ้าถามว่ามาเฝ้าพระองค์แล้วหรือสุปนกตอบว่าเขาไม่รู้จักพระองค์ เพราะฉะนั้น สุปนกจักเป็นข้าศึกต่อพระองค์ พระราชทรงรับสั่งว่าเจ้าจงกลับไปเรียกตัวสุปนกเข้ามาหาเรา อำมาตย์นั้นรับพระราชดำรัสแล้วไปยังพระอาราม จึงบอกพระโพธิสัตว์ว่าพระราชารับสั่งให้หาตัวท่านเข้าไปเฝ้าณกาลบัดนี้ ๆ แน่ะสหาย ถ้าว่าพระราชเป็นผู้ทรงธรรมไซ้เราจักไปเฝ้า เคยวันพระราชนั้นหาทรงธรรมไม่ เราก็จักไม่ไปเฝ้าฯ ถ้าเช่นนั้นท่านก็เป็นข้าศึกต่อพระราชละซี อำมาตย์พูดตบตั้งนั้นแล้ว จึงพร้อมด้วยปรีวารของตนตรงเข้าช่วยกันนุดคร่าให้พระโพธิสัตว์ก็ไม่สามารถจะทำได้ เคลื่อนไปจากที่ใด ๆ จึงกลับไปยังราชสำนักกราบทูลเหตุนี้แก่พระราชให้ทรงทราบทุกประการ.

พระราชทรงกริ้วใหญ่ รับสั่งอำมาตย์ทั้งหลายให้เกณฑ์พวกโยธาไปจับมัดผูกคอสุปนกเอาตัวไปขังไว้ในเรือนจำ อำมาตย์ทั้งหลายนั้นก็พากันไปจับตัวพระโพธิสัตว์ ๆ จึงเอาไม้เท้าตีพข้างปลายซึ่งพวกอำมาตย์และโยธาทั้งหลาย ๆ ก็ล้มลงถึงกาลกิริยาตาย

เว้นอำมาตย์คนหนึ่งไว้พระโพธิสัตว์ไม่ชี้ให้ตาย อำมาตย์ผู้นั้นวิ่งหนีไปกราบทุกพระราชาฯ รับสั่งให้เสนาบดีเป็นหัวหน้า คุมโยธาข้างม้าสามพันคนไปจับสุปนกฆ่าเสียให้ได้ พวกโยธามีเสนาบดีเป็นประธาน ก็พากันยกไปล้อมรอบพระอารามหมายจะจับตัวพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์จึงหยิบทิพเกวียนที่หน้าที่สอง แล้วอธิษฐานว่าขอให้พระอารามนี้ กลับกลายเป็นพระนครหลวง ให้มีสรรพสิ่งทั้งปวงพร้อมทั้งค่ายคูประตูหอรบกับปราสาทราชมนเทียร ในขณะนั้นพระอารามก็กลายเป็นพระนครหลวง มีสรรพสิ่งทั้งปวงคือมีกำแพงล้อมเจ็ดชั้น มีขุมประตูสี่ด้านและมีถนนน้อยใหญ่ภายในมีพระราชมณเฑียรวิจิตรด้วยกฤดาการ ประดับด้วยอลังการล้วนแล้วด้วยแก้วแกมสุวรรณ งามปรากฏดุจเวชยันตรถ แห่งท้าว วชิรปาณิดูเนกนา อัจฉรย์นักหนา

พวกเสนาโยธามีเสนาบดีเป็นต้น ได้เห็นพระนครใหม่งาม สุกใสก็พิศวงในใจว่า สุปนกมีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ โฉนพวกเราทั้งหลายจักรบรันกับผู้มีบุญได้ คิดกันแล้วก็พากันอ่อนใจ ครั้นจะกลับไปก็เกรงพระราชอาชญา จึงพากันเข้าไปยืนเรียงอยู่ใกล้พระนครใหม่ ร้องประกาศว่าท่านจงรบข้างเดียวเถิด พวกข้าพเจ้าไม่ขอต่อสู้ท่านแล้ว พระโพธิสัตว์จึงหยิบไม้เท้าทิพช้พวกโยธาฯ กับข้างม้าก็พากันล้มตาย กลิ้งไป เว้นไว้แต่เสนาบดี คนหนึ่ง พระโพธิสัตว์หาได้ชี้ให้ตายไม่ เสนาบดีนั้นจึงหนีไปกราบทุกพระราชา

พระราชาทรงทราบแล้วก็กริ้วใหญ่ จึงให้อำมาตย์กับพวกโยธา
พิทักษ์รักษา พระอัครมเหสี และ นางปทุมาวดี กับนาฏกิตติไว
ในที่แห่งหนึ่ง จึงรับสั่งเสนามาตย์และอุปราชให้เตรียมพลโยธา
สิบแปดอักษิณพร้อมเสร็จ พระองค์เสด็จพยุหยาตราออก
จากนคร พวกโยธานิกาก็ให้ลั่นสนั่นหวั่นไหวเดินกระบวนทัพไป
ล้อมนิมิตนครเข้าไว้ พระราชาตรัสคูกถามว่า แน่ะสุป็นก เรา
ให้โยธาล้อมเมืองไว้มากมายถึงเพียงนี้ ท่านจะหนีไปจากเมืองนี้
ได้เป็นอันไม่มี เราอยากจะได้เห็นอานูภาพของท่านว่าจะไปทางไหน
ได้ พระราชาทรงทวาดอย่างนั้นแล้ว ลงพระแสงขอเตือนข้างเร่ง
พลเสนาให้ไล่เข้าทำลายกำแพงเมืองเข้าไป พวกโยธาทั้ง
หลายก็ตรงเข้าไปอุปมัยดังจะย้ายนิมิตนครให้ถล่มทำลายลง

ฝ่ายพระสุป็นกโพธิสัตว์ จะได้ สะดุ้งหวาดเสียวหามิได้ อุฏ-
ฐาการจากสิริสยนาสน์และชำระกาย นุ่งห่มที่พวัตถามีราคานับได้
แสนกหาปณะ ถอดบาที่พด้วยหัตถ์เบื้องขวา ถือไม้เท้าที่พด้วย
หัตถ์เบื้องซ้าย สวมรัตนปาตุกามีนางกัลยานาริงามตั้งเทพอัสสร
พัตโปกอยู่เนื่องแน่น สถิตเหนือแท่นที่ปัญญาธรแห่งอลงกภูปรา-
สาท เมื่อจะแสดงตนให้พระราชารับเห็น จึงดำเนินเยื้องกรายไป
มาดุจลีลาแห่งท้าวเทวราช และได้แสดงมุขนลาฏอันผ่องใสราว
กับว่ากระจกทองให้ปรากฏแก่พระราชารับเห็นแล้วเปล่งมธุรสกถาทำ
ความเยาะเย้ยพระราชารับฟัง จึงกล่าวพระคาถานี้ว่า

กินนุ สนฺตรมาโนว นาคํ เปสึ กุณฺฑลํ
ปหตุถรุโป อากโตสิ ชโยหมสมิติ มณฺณลสิ

โอหาเรตุ ธนุจาปี จิปปี สรํ ปณฺธิสํห

โอหาเรตุ สภํ จมฺมํ เวทฺทริยมณฺนิสนฺนํ

ความว่า พระองค์ทรงรำเริงร่าเร่ไรไสนาคกฤษุชเรเข้าย้ายี พระองค์
สำคัญกระนั้นว่าจะเอาชนะกระนั้นหรือ พระองค์จึงให้พวกพลปลด
ลดธนูลงวางไว้ รับเก็บลูกศรทั้งเบาะอาณและโล่ห้เขนงามคล้าย
ถ้วยแก้วไพฑูรย์ไว้เสียให้ ค้แล้วกลับไปเถิดณกาลบัดนี้

พระเจ้าโกสัมพี ทรง สะดับ ดั่งนั้น จึง ดำริว่า สุนัขทำความ
เยาะเย้ยเรา เราจักให้รู้ สักซึ่งกิจที่เราจะพึงทำแก่สุนัขณวันนั้น
เมื่อจะคุกคามพระโพธิสัตว์จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

สิตบุพฺพพฺพจ ภาสิตํ ปสนฺนมุขํ โสภติ

อํทิสวณฺณสมฺปทา มรณกาเล โข โหติ

ความว่า หน้าของท่านดุสไสได้กล่าวคำแยม้สรวลเราก่อน กิริยา
ที่นวลขนหน้าเช่นนี้ ดำริเขาว่าคนนวลขนหน้าถึงเวลาจะตาย

พระสุนัขโพธิสัตว์ได้ สะดับ ดั่งนั้นจึงดำริว่า พระราชาหารู้จัก
ว่าเราเป็นสุนัขไม่ เราจักยังไม่แสดงให้พระราชาตายก่อน เมื่อ
จะทำความเยาะเย้ยให้เรารำเริงต่อไป ได้ภาสิตพระคาถานี้ว่า

โมฆมนฺเต คชฺชิตํ มุขํ ภินฺนมนฺโตสํ โน ลชฺช

ทุกณฺหํ มมํ คณฺหสิ ตวมฺปิ มรณํ ปตฺโตสํ

ความว่า พระองค์คำรามแต่ปากเปล่าๆ พระองค์จะมีบุญญา
แตกฉานสักเท่าใด จะต้องอายุแก่ข้าพเจ้า พระองค์จะจับตัว
ข้าพเจ้าได้นั้นยากนัก พระองค์จักต้องตายเสียเป็นแน่

พระเจ้าโกสัมพิกราช สะดับวาจาของพระเจ้าโพธิสัตว์ตั้ง
นั้น ยิ่งกริ้วใหญ่ เมื่อจะบังคับให้จับพระเจ้าโพธิสัตว์ลงโทษกรรมกร
จึงตรัสพระคาถาว่า

อิมสุส หตฺเถ ปาเท จ

กณฺณนาสณฺจ ฉินฺทถ

อิมสุส มํสํ ปาตพฺยุ

สุเลสุ กตฺวา ปจฺจนฺตุ

ยถาปี อฺสภํ จมฺมํ

ปถพฺยุหา วิตุณฺยติ

ยถา สิหพฺยคฺขมฺสุส โหตุ

องฺกุเสน อากมฺภิกํ

เอวนฺตฺสุส จมฺมํ วิตุณฺนิ

สงฺกฺนา อากมฺภยิตฺถ

ความว่า พวกโยธาจงช่วยกันตัดมือตัดเท้าและหู จมูกแห่งสุป็นก
นั้นให้ได้ จงแล่นเนื้อออก เอาเสียบไม้แหลมปักกินเสียนกาลบัดนี้
อนึ่งเขาเอาหนังโคตอกซึ่งฉนปถพินันใด เขากรีดลอกหนังสีห-
พยัคฆ์ด้วยอาวุธของตนใด พวกโยธาทั้งหลายจงแล่นเนื้อเถื่อนหนัง
สุป็นกนั้น ลาก ออกด้วยอาวุธของตน

พวกโยธามาตย์ทั้งหลายสะดับพระราชดำรัสแล้ว จึงพากันวิ่ง
ชุลมุนกรเข้าไปเหมือนจะทำลายกำแพงให้พินาศลง ฝ่ายพระเจ้า
โพธิสัตว์เห็นดังนั้นจึง เอาไม้เท้าทิพ ข้างปลาย ชี้ไปตรงพวกเสนา-
มาตย์ ณค้ำแห่งปุริมทิศและทักษิณทิศ และอุตรทิศปัจฉิมทิศ
พวกโยธามาตย์กับข้างม้าทั้งหลาย ได้ล้มลงถึงกาลกิริยาตายในที่
นั้น เว้นไว้แต่พระราชากับเสนาบดีและปุโรหิต หาได้ชี้ให้ตาย
ไม่ พระราชาทอดพระเนตรเห็นพลโยธาล้มตายลงดังนั้น ก็สะ-
ดุ้งตกพระทัย พระสรีรกายนั้นสั่นประหนึ่งว่าจะปลัดตกจากคอ
คเชนทรทรง ประณมพระกรขอชีวิตแก่พระเจ้าโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ เห็นพระราชาทรง ทำอาการอย่างนั้น อันพระ
 กรุณาหากเตือนใจเพราะตั้งอยู่ในกตัญญูตาคุณ จึงดำริว่า พระ
 ราชานมีความลำบากนัก ถ้าหากว่าเราจักไม่ปลอบพระราชาก็
 ได้ความชนบานไซ้ ท้าวเธอ ก็จักมีเหตุภัย แผลงทำลาย ฌบัตัน
 เมื่อพระโพธิสัตว์จะปลอบพระราชาก็กล่าวว่

ข้าแต่พระมหाराช ผู้เป็นใหญ่ในรัฐธานี พระองค์อย่าทรง
 กลัวภัยเลย ข้าพระบาทจักไม่ปลงพระชนม์พระองค์เลยเป็นอัน
 ชาติ ข้าพระบาทเป็นบุตรบุญธรรมของพระองค์ พระองค์เป็น
 บิดาข้าพระบาท มีพระเดชพระคุณหาที่เปรียบมิได้

พระราชาราชและเสนาบดีปุโรหิต สระดับสุนทรพจนพระมหาสัตว์
 ดังนั้น พากันยินดีปรีดายิ่งนัก พระโพธิสัตว์เมื่อจะเชิญพระราช
 ให้เข้าไปยังนครนิรมิต จึงภาสิตพระคาถานี้ว่า

อิม ปสฺส มหาราช

สาธุ มาปตี นคร

สอนเตปุรี ปาสาท

สุวรรณรัตนเนหิ รุจิ

ปวิสถ มหาราช

มม นคร สุรมม

ปาสาทเหหิ สุวิภตฺต

กุกฺคาเรหิ สมฺปนฺน

ความว่า ข้าแต่พระมหाराช ดังข้าพระบาทขอทูลเตือน เชิญ
 เสด็จเข้าไปยังพระนครของข้าพระบาท ซึ่งนิรมิตไว้แล้วดี ทั้ง
 ภายในบุรีมีปราสาทอันขจิตรไปด้วยทองและแก้ว งามเพริศแพรว
 เป็นที่จับใจ กอปรไปด้วยเรือนยอดเป็นถ้องแถวตามแนวปรา
 สาท ขอเชิญพระมหाराชเสด็จเข้าไปเถิดพระเจ้าข้า

ลำดับนั้น พระราชา กับเสนาบดี และปุโรหิตเสด็จ ลงจากคอคชสาร คมนาคาร เข้าไปยัง นิรมิตนคร พระโพธิสัตว์ จึงลงจากปราสาททำการต้อนรับ ถวายค้ำบับแล้วเชิญพระราชาให้เสด็จขึ้นยังมหาปราสาท พระราชาเสด็จขึ้นปราสาทแล้วประทับเหนือรัตนบัลลังก์ อันงามดุจ อลงกภูทิพวิมาน เมื่อจะทรงโถมนาคารต่อพระโพธิสัตว์จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อติลาโภ มหาปุณฺโณ

สพฺพาสํ ชโย โหติ จ

มโนรถํ ปาปเยติ

ยถา ตว ปุณฺโณ สุปฺน

ความว่า แน่ะพ่อสุบิน บุญลาภยิ่งใหญ่และชัยชนะแก่สรรพสิ่งทั้งหมด และยังมีโนรถให้บริบูรณ์เต็มที่ พ่อผู้มีบุญจริง ๆ

พระโพธิสัตว์จึงทูลถามพระราชาว่า ข้าแต่พระมหाराช ราชสมบัติในสกลชมพูทวีปเป็นของใคร พระราชาตลิ่งพระหฤทัยตรัสว่า ราชสมบัติใน สกกลชมพูทวีป เป็นของพ่อสุบินทั้งสิ้น พ่อสุบินจงให้อภัยแก่เราเถิด ฯ ข้าแต่พระมหाराช ข้าพระบาทหาจงใจจะปลงพระชนม์พระองค์ไม่ ตั้งใจจักแสดงบุญญาภาพของข้าพระบาทให้พระองค์เห็นเท่านั้น พระโพธิสัตว์จึงยืนตามดาบถวายพระราชาแล้วทูลว่า ถ้าพระองค์ประสงค์จะมาข้าพระบาทไซ้ พระองค์จงมาข้าพระบาทด้วยดาบเล่มนี้เสียณกาลเดี๋ยวนี้ ถ้าทรงกรุณาจะให้อภัย จงประทานอภัยให้แก่ข้าพระบาทเถิด ฯ

แน่ะพ่อสุบิน เราให้อภัยแต่ท่านแล้วท่านอย่าได้ คิวิตกเลย

พระราชากับพระโพธิสัตว์ทั้งสองจึงปรองดองทำความสงบซึ่งกัน
และกัน

ครั้นทำสาบานกันเสร็จแล้ว พระราชาจึงรับสั่งว่านางปทุมาวดี
มีความระลึกถึงท่านร้องไห้ มิได้วายอัสสุชารา เราปลอบสักรเท่าใดก็
หายินดีด้วยเราไม่ ท่านจงไปรับนางปทุมาวดี ทำราชาภิเษกเสวย
ราชสมบัติเถิด อนึ่งมหาชนมีอำมาตย์และเสนาเป็นต้น ถึงกาล
กิริยาตายมากนักหนา ท่านจงให้ชีวิตแก่มหาชนทำให้กลับเป็น
เสียแต่ณกาลบัดนี้เถิด พระโพธิสัตว์เมื่อจะแสดงฤทธิแห่งหม้อ
ทิพ จึงหยิบหม้อนั้นมากว่าลงในถาด ทองบัดเดียวใจ น้ำ ก็ หลั่ง
ไหลออกมาเต็มถาดทอง พระโพธิสัตว์จึงใช้ ให้เสนาบดีและปุโร-
หิตตักเอาน้ำนั้นไปรดพวกมหาชนที่ถึงกาลกิริยาตาย มหาชนทั้ง
หลายมีเสนามาตย์เป็นต้นก็ได้ชีวิตคืนมา แล้วพากันมานั่งอยู่
ยังสำนักพระโพธิสัตว์ พระราชาทอดพระเนตรแล้วทรงพระ-
โสมนัส จึงดำรัสว่า แน่ะพ่อสุบิน เราจักไปยังพระนครจะได้
อภิเษกพอกับนางปทุมาวดี ฯ ข้าแต่พระมหाराช ข้าพระบาท
จักไม่ไปในพระนคร ขอพระองค์จงอภิเษกณที่นี้เถิด พระโพธิ-
สัตว์จึงอธิษฐานแล้วตีทิพเกร์หน้าทั้งสองชั้น

คราวนั้น รัตนมาลกอันประดับด้วยนานาลังการมีม่านและเพ-
ดานเป็นอาทิกดี กองทองกองเงินและกองแก้วทั้งหลายก็ดี ได้
บังเกิดมีขึ้นเป็นอนุประการ พระราชาทอดพระเนตรรัตนมาลก

งามคล้ายกับเทวสภา จึงรับสั่งกะปุโรหิตว่า ท่านจงไปเชิญนาง
ปทุมาวดีมา เราจะอภิเษกกับสุบินในกาลบัดนี้ ปุโรหิตนั้นจึงไป
ทูลนางปทุมาวดีแล้ว เชิญให้ขึ้นไปประทับยังสวิกา นำมายัง
นิรมิตนครพร้อมกันหม่อมทาสี นางปทุมาวดีดำเนินขึ้นมณฑลสถาน
เห็น พระโพธิสัตว์ก็จำได้ กราบไหว้แล้วตรงเข้ากอดรัด และ ร่ำ
ไห้ ครั้นแล้วพวกอำมาตย์และเสนาบดีปุโรหิตเป็นต้น จึง
พร้อมกันเชิญสองกษัตริย์ ให้ประทับเหนือกองแก้ว แล้วทำมุท
ธาภิเษกถวายชัยมงคล

ต่อแต่นั้นมา พระโพธิสัตว์มีพระนามว่าสุบินราชา ได้ปรากฏ
ทั่วไปในสากลชมพูทวีป นางปทุมาวดีเทวีก็ได้ เป็นใหญ่ยิ่งกว่า
หญิงหมั้นหกพัน พระสุบินราชานั้นตั้งพระเจ้าโกสัมพีไว้ในที่เป็น
พระราชบิดา ทรงทำวัตรปรนนิบัติพระเจ้าโกสัมพีโดยเคารพ และ
พระองค์ได้ทรงสั่งสอนประชาราษฎรและเสนาามาตย์เป็นต้น ชัก
นำให้ ๆ ทานและรักษาศีลเจริญเมตตาภาวนา มหาชนมีเสนา
มาตย์เป็นต้นได้ตั้งอยู่ในราโชวาท เมื่อสิ้นอายุของตนแล้วก็ได้
ไปเกิดในสวรรค์

เตน วุตติ เพราะเหตุดังนั้น พระโบราณจารย์จึงได้กล่าว
พรรณนาเมืองโกสัมพีว่า เป็นที่รมณีสถาน ตระการด้วยนานาพิช
สมบัติพร้อมพร้อม บ้านเมืองมั่งคั่งผาสุกทั่วทุกตำบล งามโสภณ
เปรียบปานดังเทพบุรี ท้าวพระยาทุกชนาก็ นำเครื่องบรรณาการ
มาถวายพระสุบินราชาฯ ตั้งอยู่ในทสธรรมและสังคหกรรมเป็นอาทิ

(ตอนนี้จะกล่าวถึงพระราชชนกชนนีของพระนางปทุมมาวดีต่อไป)

ใจความว่า อันเตปรุกานารซึ่งอยู่เฝ้าปราสาทพระราชบิดาปทุมมาวดี ต้นชนแต่เวลาเช้ามิได้ เห็นพระนางปทุมมาวดี ราชธิดาก็พากันตกใจ เทียวค้นหามิได้เห็นก็ใจหาย พากันร้องให้วิ่งไปกราบทูลพระราชบิดาพระราชบิดามารดาทรงทราบว่ราชธิดาหายไป จึงรับสั่งให้อำมาตย์ทั้งหลายให้ไปเทียวค้นหา ตามทางนาวาและป่าช้าตามบ้านและนิคมทั่วไปก็มีได้พบพระราชธิดา พวกอำมาตย์ไปดูเรือพ่อค้าเจ็ดลำซึ่งจอดอยู่นั้นหายไป นึกสงสัยจึงไปกราบทูลพระราชบิดาว่า เรือพ่อค้าเจ็ดลำบัดนี้หายไป พระราชธิดาน่าจะไปกับพ่อค้านายเรือหรืออย่างไรไม่ทราบเกล้า พระเจ้ากรุงโขมรัจราชจึงรับสั่งให้อำมาตย์กับพระราชาร้อยเอ็จองค์ ให้ลงเรือร้อยเอ็จลำแล่นตามเรือพ่อค้าเจ็ดลำนั้นไป อำมาตย์และพระราชาร้อยเอ็จแล่นเรือ ตามไปก็ หาพบปะไม่จึงได้พากันกลับมา

พระราชบิดาจึงรับสั่งให้หาพวกพ่อค้าที่เมือง นั้นมาสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงแยกย้ายกันไปค้าขายคนละเมืองๆ ผู้ใดทราบเรื่องราวลูกของเราว่าตกอยู่ณเมืองใด เราจักทำมหันตสักการแก่ผู้นั้นโดยชวดยิ่ง พวกพ่อค้ารับพระราชดำรัสแล้ว ก็แยกย้ายกันไปค้าขายในที่ศต่างๆ เทียวสืบตามตามชาวเมืองทั่วไป ครั้นนั้นพาณิชผู้หนึ่งไปถึงเมืองโกสัมพีกกับพวกพาณิชห้าคน ได้ทราบขุบลเหตุว่พระนางปทุมมาวดีได้ราชาภิเษกกับพระสุบินราชา จึงจัดหาเครื่อง

มหัศจรรย์ตน บรรณาการไป ถวายพระราชเทวี แล้วกราบทูลมุลคดี
ซึ่งพระราชบิดาดำรัสสั่งมาให้ทรงทราบ

พระราชเทวีปทุมมาวดีทราบความแล้ว จึงนำความไปกราบทูล
พระสุบินราชาราชกัศดา ๆ จึงตระเตรียมมหัศจรรย์บรรณาการและ
พระราชสาสน์ มอบให้ พาณิช นำไป ถวาย พระเจ้ากรุงโฆมรัจราช
ในสำเนาพระราชสาสน์นั้นมีความดังนี้ว่า ข้าแต่พระราชบิดามาร-
ดาข้าพระบาทนามว่า สุบินราชา เป็นขามาตรราชของพระองค์ ขอ
ถวายบังคมบรมบาทด้วยเศียรเกล้า ซึ่งข้าพระบาทบังอาจพาพระ
นางปทุมมาวดีราชธิดาของ พระองค์มาหาทูลให้ทรงทราบไม่ ข้อนี
ก็นับว่าเป็นมหัศจรรย์โทษ ขอพระองค์จงทรงกรุณาโปรดประทาน
โทษแต่ข้าพระบาทเถิด พระเจ้าข้า อนึ่งเกล้าเกล้ากระหม่อมนามว่า
ปทุมมาวดีราชธิดาของพระองค์ ขอน้อมเศียรถวาย บังคมฝ่าพระ
บาทพระราชบิดามารดา ซึ่งหม่อมฉันละเมียดจิตต์ติดตามกัศดามา
อันนี้ ก็ล่วงพระราชอาชญาฝ่าละออง ขอพระราชชนกชนนีทั้ง
สองได้ กรุณาปรานี ประทานโทษให้หม่อมฉันปทุมมาวดีสักครั้ง
หนึ่ง ซึ่งหม่อมฉันวิโยคจากพระราชบิดามารดามาได้ตกระกำดำ
บากเพียงชีวิตจะรอดถวาย บัดนี้รอดจากความตายได้ราชาภิเษกกับ
พระสุบินราชา ณเมืองโกสัมพี เมื่อถึงกาลกำหนดเจ็ดปีแล้ว
หม่อมฉันจักมาถวายบังคมบรมบาทพระราชบิดามารดา สำเนา
พระราชสาสน์มีเนื้อความดังพรรณนามาฉะนี้

พวกพาลีเข้ารับพระราชสาส์นแล้วถวายบังคมลา พวกกันเทียวคำ
 ขายไปตามลำดับจนบรรลุลถึงโขมร็จบุรี จึงเข้าเฝ้าพระเจ้าโขมร็จ
 ราชแล้วถวายราชสาส์นกับราชบรรณาการ พระเจ้ากรุงโขมร็จ
 ทรงทราบความ ตลอดแล้วก็ กริ้วใหญ่รับสั่งว่า พระสุนัขนราชผู้
 ดูกเรามากนัก เราจักใช้ โยธาพลนิกายให้ ไปรบกับพระสุนั
 ษราช พวกพาลีจึงกราบทูลว่า พระมหाराช พระสุนัษราช
 มีบุญญาภพฤทธิเดชมากนักหนา อย่าว่าแต่มนุษย์เลย ถึง
 เทวดาก็หาอาจจะรบกับท้าวเธอได้ไม่ เพราะเหตุอะไร เพราะ
 เหตุว่าท้าวเธอมีอาวุธวิเศษห้าอย่างคือ ไม้เท้าที่มีอานุภาพ
 ฆคนและสัตว์ให้ตายและให้ เป็นได้ ๑ แก้วมณีมีอานุภาพเดิน
 น้ำและเหาะไปในอากาศได้ ๑ กลองทิพตีหน้าหนึ่งชนพวกไพร่
 หนีไปหมด ตีหน้าที่สองชนปรารถนาสิ่งใดก็ได้สมปรารถนาทุก
 อย่าง ๑ ดาบทิพมีอานุภาพใช้ให้ ไปปราบข้าศึกและใช้ ให้ตัดสิ่ง
 ใด ๆ ก็ได้ ๑ หม้อทิพมีอานุภาพคือต้องการภัตและสุปก็ให้ ได้
 สมประสงค์ ถ้าคนตายด้วยโรคหรือถูกอาวุธถูกยาพิษ รินเอา
 น้ำใน หม้อรดคน ที่ตาย ก็กลับ เป็น ชนได้ หมด ๑ โดยเหตุนี้
 ข้าพระบาท จึงกราบทูลว่าพระองค์ประสงค์ จะรบ กับพระสุนัษราช
 นั้น ไม่อาจจะรบกับท้าวเธอได้เป็นอันขาด ฝ่าพระบาทจงทราบ
 เล็ด พระเจ้าข้า

พระราชาทรงฟังดังนั้นแล้วจึงปรึกษากะอำมาตย์ว่า ทำอย่างไร
 เราจักได้พบปะราชธิดาของเราเล่า ๆ ข้าแต่สมมติเทวดา ขอพระ

องค์จึงอย่าโกรธาไปเลย ข้าพระบาทเห็นควรจักส่งพระราชสาส์น
 ทำทางพระราชไมตรีกับพระสุบินราชาจะดีกว่า เพราะว่า พวก
 พาณิชฝ่ายข้างเราและฝ่ายข้างพระสุบินราชา ย่อมไปมาค้าขายติด
 ต่อกันอยู่ ฝ่ายเราก็จกทราบสาส์นต่อกันและกัน พระราชาทรง
 พึงอำมาตย์กราบทูลดังนั้นก็โสมนัส จึงจัดส่งมิตรสาส์นไปยังพระ
 สุบินราชา มีสำเนาความดังนี้ว่า พ่อสุบินราชา เราหามีโอรส
 และธิดาที่จะสืบต่อราชตระกูลวงศ์ไม่ ถ้าพ่อมีโอรสแล้วไซ้ร้ พ่อ
 จงส่งโอรสแห่ง นางปทุมมาวดีไปให้เรา ตั้งแต่นั้นมาพระสุบินราชา
 และพระเจ้าโฆมรัฐราชา ก็ได้ส่งมิตรสาส์นไปมาถึงกันเสมอมิได้ขาด

ครั้นกาลต่อมา พระนางปทุมมาวดีเทวีกทรงพระครรภ์ พระ
 ราชเทวีนั้นจึงทรงพระดำริว่า เรามาอยู่เมืองนี้แต่ผู้เดียวเปลี่ยวใจ
 หมู่ญาติของเราก็ออยู่ไกลนัก กาลเมื่อเราจักประสูติกุมารและกุมารี
 ก็มีแต่พวกสตรีฝึกฝ่ายข้างภักศดาฝ่ายเดียวเท่านั้น เกลือกว่าเขา
 จะทำอันตรายแก่เราก็ทำได้ง่าย ๆ เพราะฉะนั้นเราจะทูลลาพระ
 ภักศดาไปประสูติยังสำนักพระราชบิดามารดาของเราเถิด วันหนึ่ง
 พระนางเธอจึงไปเฝ้าพระภักศดา ถวายอภิวาทแล้วทูลว่าพระ-
 มหาราช หม่อมฉันพลัดมาอยู่เมืองจนถึงเจ็ดปี หม่อมฉันนี้
 ระลึกถึงพระชนกชนนียิ่งนัก จักขอทูลลาไปยังสำนักพระราช
 บิดามารดา ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตด้วยเถิด

พระสุบินราชาจึงรับสั่งว่า ถ้ากระนั้นพี่จักไปด้วย แล้วจึงทรง
 พระดำริต่อไปว่า TU DC 17/06/2564
 ถ้าหากพวกโยธาของเราจักไปทางทะเลไซ้ร้

พวกโยธาที่จักพากันลำบากด้วยลมและคลื่นอันแรงร้าย เมื่อพวกโยธาพากันไปทางบกจะสะดวกดี และจักไม่มีอันตราย โยธาทั้งหลายจักไม่ลำบากด้วยประการใด เราจักทำความสุขให้แก่โยธาณระวางทางด้วยประการนั้น ดำริแล้วจึงแจ้งแก่พระราชเทวีว่า เราจักพากันไปทางบกเถิด ทรงนัดหมายกับพระราชเทวีเสร็จแล้ว จึงให้หา อำมาตย์และเสนาบดีเข้ามาสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงจัดแจงเตรียม พลโยธา ทั้ง สะเบียงอาหาร ไว้ให้พร้อมเสร็จ เราจักพาพระราชเทวีเสด็จไปยังโขมรฐบุรี อำมาตย์และเสนาบดี จึงเตรียมโยธาพลนิกายไว้พร้อมทั้งสะเบียงอาหารตามพระโองการ สั่งเสร็จโดยเร็วพลัน

พระสุนัษราชา นั้นจึงใช้พระแสงดาบทิพให้ไปชำระราชมรรคา โดยกว้างอุสุภหนึ่งยาวร้อยยี่สิบโยชน์ตรงไปยังโขมรฐบุรี ทิพอสี่นั้นราวกะว่ามีจิตวิญญาน ได้จัดการตัดฟันต้นไม้ถากถางดินและศิลา ที่สูงเกลี่ยลงมาถมที่ลุ่ม ทำให้ราบคาบสม่ำเสมอ กันปานประหนึ่งว่าหน้ากลอง แลดูเตียนโล่งตลอดไป แล้วก็กลับมา ยังสำนักพระราชฯ ทรงทราบว่าราชมรรคาสำเร็จเรียบร้อยดี จึงรับสั่งให้พนักงานเกวียนรถกลองประกาศว่า บรรดาประชาชนชาวเมืองจง ตั้งร้านขายของ เรียงราย เป็นระยะๆ ตั้งแต่ เมืองโกสัมพีนี้ตลอดไปจนถึงโขมรฐบุรี อีกเจ็ดราตรีพระราชจักเสด็จจากนครประชาชนก็พากันจัดทำตามประกาศทุกประการ

ครั้นสี่ตมวารล่วงไปยังถึงอัฐมวาร พระสุนัษราชาจึงเสด็จ

ขึ้นประทับพระที่นั่งมงคลหัตถ์ เชิญพระราชเทวีให้ขึ้นประทับ
ณมณฑลราชรถแล้วให้เคลื่อนจตุรงค์พลนิกาย จากพระนคร สัญจร
ไปตามราชมรรคา พวกโยชามาศย์ราชบริพารทั้งหลายจะได้ล้า-
บากด้วยโภชนะและปานะก็หาไม่ พากันกินพากันดื่มและเดิน
นอนเป็นสุขทุกคน เหมือนดั่งว่าทำการทำงานอยู่ที่บ้านของตนฉะนั้น

มีคำปุจฉาถามว่า อำมาตย์และจตุรงค์นิกายได้ความสุขสบาย
ด้วยเหตุไร มีคำวิสัชนาแก้ว่า ในกาลเมื่อจะบริโภคอาหารนั้น
พระราชาก็ให้ ตีทิพเกสรหน้าทั้งสอง ถาดภาชนะสำหรับใส่สิ่ง
ของก็เกิดมุลมอมมา ให้ถึงพระราชและอุปราชามาศย์เป็นต้น
พนักงานจัดการเลี้ยงจึงคดเข้าในหม้อทิพแจกให้ โยชาพลนิกายๆ
ประมาณยี่สิบห้าอักษิณนี้ พากันบริโภคอาหารในหม้อเดียวๆ
นั้นจะได้หมดสิ้นไปก็หาไม่ อนึ่งในกาลเมื่อจะดื่มน้ำนั้น พระแสง
ดาบทิพจึงเจาะปลงไป บัดเดียวใจน้ำก็พลุ่งจากปลงขึ้นมา
พวกโยชาพลนิกายพากันดื่มและอาบตามสบาย เพราะเหตุนั้น
โยชาพลนิกายจึงดื่มน้ำและบริโภคอาหารเป็นสุขสำราญ อนึ่งถึง
คราวจะนอนนั้น เมื่อตีทิพเกสรหน้าทั้งสองขึ้นแล้ว บ้านโรงเรือน
ศาลาและเครื่องปลาดเป็นต้น ก็บังเกิดขึ้นพอแก่สรรพโยชาๆ
ย่อมนอนเป็นสุขอย่างนี้ เพราะเหตุนี้จึงว่าพวกโยชาหาลำบากไม่
ได้ความสุขทุกคนๆ

เตน วุตตํ เหตุตั้งนั้น ท่านโบราณจารย์จึงประพันธ์คาถาว่า

ปวเน ทสโฆเสน

อนุทริเยน อโฆสถ

โกณจํ ททนต์ วารณา

อาชานยา หสิสุสนติ

รถเนมิโฆสา โหนติ
 สงขปณฺทวมุทิงคานํ
 เกรณํ ทณฺทิมานณฺจ
 ปถวิภิชฺชกาโลว
 นภํ รโห อจฺฉาเทติ
 มหติเมฆํว อนฺเวติ
 เต ปาวีสุ พุรหารณฺณํ
 ปุปฺผผลทุเมหิ จ
 วเน วินฺทุสฺสรา วคฺค
 กุชฺฉนฺตมฺปกุชฺฉนฺติ
 เตปี คนฺตฺวา ที่มมทฺธานํ
 นานานิกมาตีกุคนฺตา

สมฺปติจฺฉปโกสานํ
 กุมฺภณฺนํ สทฺโท
 เอกโปกฺขรานํ สทฺโท
 มหติโฆสฺว โหติ
 สุรียาตปฺปี อภิกฺวิ
 อนฺธการสมนฺตโต
 มโหทกํ พหุปาณํ
 อนฺนปาเนหิ สมฺปนฺนํ
 นานาวณฺณา พหุพิชา
 อุตฺสํปุปฺผผลคฺเค
 ตโยมาसानมจฺเจ
 โฆมรณฺธิ อฺปากณฺณํ

ความว่า ในพนมไพร ก็ก้องไปด้วย สำเนียงสิบประการคือ^๑
 พระยาคชสารก็บังญาโกญจนาท พระยาอัสวราชก็เรีงร้องก้อง
 หฤหรรษ์ เสียงกงรถก็เลื่อนลั่นสนั่นเสนาะ เสียงสังข์และบัณ-
 เฑาะว์กับตะโพนและกลองยาว เสียงกลองน้อยและกลองใหญ่
 และกลองหน้าเดี่ยว เกี่ยวประสานเสียงฟังเสนาะสนั่น สำเนียง
 บังญาลั่นดังว่าแผ่นดินจะทรุดไป ในอากาศเป็นควันหมอกบัง

๑ เสียง ๑๐ ประการคือ ๑ เสียงข่าง ๒ เสียงม้า ๓ เสียงกงรถ ๔ เสียงสังข์
 ๕ บัณเฑาะว์ ๖ เสียงตะโพน ๗ เสียงกลองยาว ๘ เสียงกลองน้อย ๙ เสียงกลองใหญ่
 ๑๐ กลองหน้าเดี่ยว

ซึ่งท้องฟ้า อันว่ากษัตริย์สองพระองค์ทรงกรีธาพลเสนาล่องเข้า
ป่าใหญ่ เคียงระดาบไปด้วยรุกขชาติอันมีดอกและออกผล ทุกกิ่ง
ก้านและลำต้นสองข้างทาง มีระยะเข้าน้ำเรียงรายห่าง ๆ ไม่ขัด
สน ต้นไม้ในพนมวันมีนกกหลากหลายพรรณจับประจำส่งสำเนียง
หวาน บ้างเข้าเคล้าคู่แล้วคู่ประสานเสียงฟังจับใจ คราวเมื่อยก
พลนิกายไปนั้น ก็เป็นฤดูแล้งอันบานแห่งดอกไม้ระโหฐาน สอง
กษัตริย์คมนาการเสด็จไปครั้งนั้น นับแต่วันได้สามเดือนก็ถึงซึ่ง
โขมรัฐราชธานี

พระโพธิสัตว์กับพระนางปทุมาวดีราชเทวี เสด็จถึงโขมรัฐสีมา
แล้ว จึงให้หยุดพลเสนาและให้ตั้งพลับพลาเสร็จ จึงให้ราชทูต
เชิญพระราชาสาส์นเข้าไปถวายพระเจ้าโขมราชว่า ข้าพระบาทนาม
ว่าสุบินราชผู้กษัตราแห่งพระนางปทุมาวดี ได้มากับพระนางปทุม
าวดีจะขอถวายบังคมบรมบาท ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรด
ประทานโทษ ที่ข้าพระบาทพาพระนางปทุมาวดีหนีพระองค์นั้น
ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ราชทูตรับพระราชาสาส์นแล้วตรงเข้าไปยัง
พระนคร แจ้งความให้อำมาตย์กราบทูลว่า พระสุบินราชาเสด็จ
มาถึงแล้วจะขอเฝ้า ครั้นพระเจ้าโขมราช ทรงพระอนุญาตแล้ว
ราชทูตจึงเข้าเฝ้าถวายบังคมแล้ว ก็ถวายพระราชาสาส์น แต่พระเจ้า
โขมราช

พระเจ้าโขมราชทรงทราบแล้วก็โสมนัส ดำรัสสั่งเสนาบดีให้
จัดบังจุกมนพิชิตอนรับพระราชบุตร ฝ่ายเสนาบดีรับ พระราช

ดำรัสแล้ว ให้จัดการแต่งสถานที่ในเมืองและนอกเมือง ประดับ
ด้วยเครื่องอลังการงามเสมอเหมือนเทพนคร สึงหญิงชาย ราษฎร
และพ่อค้าทั้งพวกพราหมณ์กับเสนามาตย์ ให้นุ่งห่มผ้าขาวสะอาด
ถือมาลาคันธสักการผูกธงและแผ่นผ้าขาว คอยทำการต้อนรับ
เสด็จพระราชบุตร ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง จึงนางปทุมมาวดีขึ้น
ประทับรถสุวรรณ มีหม่านางสนมกำนัล หมั้น หกพัน ขึ้นรถแห่นำ
ตามเสด็จไปเป็นกระบวนหน้า พระโพธิสัตว์พร้อมด้วย พระราชา
ร้อยเอื้ององค์และอำมาตย์ แสนหนึ่ง กับพลโยธายี่สิบห้าอีกโข
เกนเสด็จตามพระนางปทุมมาวดีไปเป็นกระบวนหลังถึงพระราชวัง
วรสถาน

ฝ่ายนาครประชาบาลก็ปิติโสมนัส ทำบุชา สักการะกล่าว
สรรเสริญด้วยนานาวจนกถา เมื่อสองกษัตราเสด็จเข้าไปยังราช
ตระกูลแล้ว จึงพร้อมกัน ถวายบังคม พระเจ้าโฆมราชและพระ
นางปทุมเกสรราชเทวี กษัตริย์ทั้งสี่กรนเร่งบันเทิงพระหฤทัย
ตรัสปราศรัยปยกถาต่อกันและกัน พระเจ้าโฆมราชนั้นจึงรับสั่ง
ให้พนักงานท้าวโรงราชาภิเชกมาลาก แล้วทรงราชาภิเชกพระสุบิน
ราชากับพระนางปทุมมาวดี มอบราชสมบัติให้พระโพธิสัตว์ในวัน
เสร็จแห่งราชาภิเชกมงคลพิธิ พระโพธิสัตว์จึงประทานราโชวาท
ยังหมู่อำมาตย์และราษฎรให้ตั้งอยู่ในศีล และให้บำเพ็ญทาน ทำ
การปรนนิบัติสมณพราหมณ์และมารดาบิดา

ครั้นกาลนานต่อมา พระนางปทุมมาวดีได้ประสูติพระโอรส

งามปรากฏดังสี่สุวรรณ เมื่อเวลาประสูตินั้น พระปยุรญาตีทั้ง
หลายได้รับรองพระโอรสนั้นด้วยหนังสือให้ จึงพร้อมกันถวาย
พระนามพระโอรสว่าสี่หนรกุมาร พระสุบินโพธิสัตว์เมื่อระลึกถึง
พระยาเสตวานร ซึ่งมีอุปการแก่พระองค์ไว้ก่อน จึงทรงทำมหันต-
สักการแก่พระยาเสตวานรกับทั้งบริวาร ทรงประทานอภัยมอบ
สวนอุทยานและสระโบกขรณี ให้เป็นที่อยู่แก่หม่อมวานรทั้งพระยา
เสตพานรินทร์

ในกาลเมื่อพระสี่หนรกุมาร ทรงวัฒนาการอย่างเหยียบพระ
บาทได้คล่องแล้ว พระนางปทุมาวดีก็ประสูติพระโอรสอีกองค์หนึ่ง
วันเมื่อจะประสูตินั้น มีช้างพังตัวหนึ่งท่องเที่ยวมาทางอากาศได้ออก
ลูกตัวหนึ่ง ทิ้งไว้ใกล้มหาปราสาทแล้วก็กลับไปยังหิมวันต์ เพราะ
เหตุนั้น วันเมื่อจะถวายพระนามพระโอรส ได้กำหนดช้างพังออก
ลูกทิ้งไว้เป็นนิมิตร จึงถวายพระนามพระโอรสนั้น ว่ากุญชรกุมาร

พระสี่หนรกุมารโอรสองค์ใหญ่พระชนม์ได้สิบหกพรรษา ทรง
ปรีชารอบรู้สรรพศิลปวิทยาศาสตร์ทั้งปวง เมื่อพระกนิษฐกุมาร
มีพระชนม์ได้แปดพรรษา พระสุบินราชากับพระนางปทุมาวดี
ทูลลาพระราชบิดามารดาจักขอกลับไปยังนครโกสัมพี สอง
ชนกชนนี จึงตรัสว่า ขอให้ อภิเษกสี่หนรกุมาร เสียก่อนแล้ว จึงไป
สักขัตริย์ จึงพร้อมกันนำขัตติยกุมารี่มีนามว่าสิริมาองค์หนึ่งมาแล้ว
อภิเษกสี่หนรกุมารกับนางสิริมา มอบราชสมบัติให้ เสวยต่อ
ไป พระสุบินราชากับพระนางปทุมาวดี จึงทูลลาพระราชบิดา

มารดาแล้วพากุญชรกุมารกลับไปยังนครโกสัมพี ทรงเสวยราชสม-
 บัติเป็นเอกราชณเมืองโกสัมพีนัน

ครั้นกาลต่อมา พระกุญชรกุมารทรงวัฒนาการ มี พระชนม์
 ได้ สิบหก พรรษา มาดำริว่าพระราชบิดาของเรา ท่านเสด็จไป
 เทียวหาอดีตรัตน์ ล่วงมรรคาไกลไกลถึงร้อยยี่สิบโยชน์ จึงได้
 อดีตรัตน์คือพระราชมารดาของเรา^๕ ก็ตัวเราไม่ได้อดีตรัตน์จริง
 แท้แล้ว เราก็จักไม่เสวยราชสมบัติเป็นอันขาด ดำริแล้วจึงไป
 เผ่าพระราชบิดา พระสุบินราชาทอดพระเนตรแล้วทรงดำริว่า เรา
 ควรจะอภิเษกกุญชรกุมารได้แล้ว พระองค์จึงส่งพระราชสาส์น
 ไปถึง พระราชาร้อยเอื้องว่า ให้พระราชาร้อยเอื้องจัดราชธิดามาให้
 จะได้อภิเษก กับกุญชร กุมาร ราชโอรส พระราชาร้อยเอื้องทราบ
 พระราชสาส์นแล้ว จึงให้ราชธิดาองค์ละองค์ทรงประดับอลังการ
 แล้วส่งมาถวาย บรรดาพระราชธิดามาถึงแล้วก็รวมอยู่ในที่แห่ง
 เดียวกัน

กุญชรกุมารนั้น ครั้นทอดพระเนตรเลือกดูหมดแล้วก็มีได้
 ชอบพระทัย จึงกราบทูลพระชนกกว่า ข้าแต่พระบิดา ข้าพระบาท
 เลือกดูรูปและลักษณะพระราชธิดาทั่วแล้วมิได้ต้องใจ ข้าพระบาท
 จักขออนุญาตไปหารัตนินารีเอาตามปรารถนาพระชนกทรงอนุญาต
 แล้ว จึงประทานหม้อทิพย์กับพระแสงดาบทิพย์ให้แก่กุญชรกุมาร-
 โอรส ๆ ถวายบังคมลาพระราชบิดามารดา เสด็จจาก พระนคร
 สัจจกร เทียวเลือกดู ธิดาแห่งนานาสกุล ตามบ้านและนิกมราชธานี

ก็ยังมิได้พบธิดากุมารที่พึงพอพระทัย จึงเสด็จเที่ยวเสาะหาไปยัง
หิมวันต์

คราวครั้งนั้น พราหมณ์ในเมืองพาราณสีผู้หนึ่ง เห็นโทษ
แห่งการอยู่ครองเรือน จึงสละบุตรภรรยาไปบรรพชาเป็นดาบศ
อยู่ณ ป่า หิมพานต์ สร้าง อาศรม อยู่ใกล้ขอบ สระน้ำ แห่งหนึ่ง
คราวนั้นมีกุญชรตัวหนึ่งเดินไปเหยียบตอไม้เข้า ไม้หักคาเท้าเดิน
ไม่ถนัดขาหนึ่ง พอดีเดินไปถึงอาศรมแห่งพระดาบศนั้น ทนความ
เจ็บไม่ไหวไม่อาจจะเดินต่อไปได้ลงนอนนิ่งอยู่ณที่นั้น พระดาบศ
เห็นแล้วก็มี ความกรุณา จึงเอามัดผ้าเท้าจุดไม้ที่ตำออกได้ ล้าง
แผลด้วยน้ำร้อนและชะแผลด้วยน้ำเกลือ แล้วใส่ยารักษากุญชร
ให้หายสบายดี

นาคหัตถ์นั้นครั้นสบายหายโรคแล้ว ได้อยู่ทำวัตรปรนนิบัติ
พระดาบศนั้นต่อมา คือเวลาเช้าเข้าไปป่าหาฟืนแห้ง ๆ มาก่อไฟ
แล้วไปตักน้ำล้างหน้ามาด้วยคนโทน้ำใส่ไว้ในภาชนะ แล้วไป
สูบน้ำนานา มุลผลาผลไม้ใหญ่่น้อย และลำอ้อยมาตั้งไว้ แล้ว
ถือภาชนะตักน้ำไปสูบน้ำตักน้ำอาบมาให้พระฤๅษี กุญชรหัตถ์
ทำวัตรปรนนิบัติแก่พระดาบศอย่างนั้นทุก ๆ วัน ครั้นกาลนานมา
กุญชรนั้นนึกขึ้นมาว่า เวลานี้เราก็กแก่มาก ไม่อาจจะทำการปรน
นิบัติพระดาบศให้เรียบร้อยได้ เราจักไปพาเอาลูกของเรามาให้อยู่
ปรนนิบัติพระดาบศแทนเราเถิด คิดแล้วจึงไปพาเอาลูกของตนมา
ให้อยู่ปรนนิบัติพระดาบศดังที่คิดไว้

ก็และที่ภูเขาคันธมาทน์ มีกนิรัตน์หนึ่งมักมากไปด้วยรากฤดี
เห็นเพื่อนกันเขามีสามมีใครจะมีบ้าง จึงเที่ยวไปในนานาประเทศ
เพื่อจะหาตัว ไปถึงสระน้ำที่พระดาบศอยู่ ได้ดื่มน้ำสุกจะอันไหล
ออก กับ น้ำ มุตร ของพระฤษี นางก็ มีครรภ์ ครั้นถึงกำหนดนาง
กนิรัตน์จึงไขทิ้งไว้ ใกล้อาศรมพระดาบศแล้วก็ไป ในฟองไข่นั้น
เป็นนางกุมารี ๆ ทำลายกะเปาะไข่ออก แล้วได้ร้องเป็นเสียงกุมารี
พระฤษีออกไปจากอาศรมเห็นแล้วก็รักใคร่เหมือนธิดาของตน จึง
นำมาเลี้ยงไว้ เอนิ้วมือใส่ในปากทาริกา น้ำนมก็ไหลออกมา
ทาริกานั้นจึงได้นามว่าปาลีตาเทวี เพราะเหตุที่พระฤษีเลี้ยงไว้
นางปาลีตาเทวีมีวัยอันเจริญแล้ว ได้ไปป่ากับกุญชรเก็บดอกไม้
และผลไม้ ได้มาเลี้ยงพระดาบศผู้บิดา และนางทาริกานั้นได้
ร่ายพวงมาลัยแขวนไว้บนยอดไม้แล้วอธิษฐานว่า บรุษผู้ใดจะ
คู่ควรเป็นสามีของเรา ขอให้บรุษผู้นั้น จงมาพาเราไปยัง ถิ่นที่มี
มนุษย์เกิด นางปาลีตาเทวีได้ทำอาการอย่างนั้นเสมอเป็นนิจทุกวัน
ครั้งนั้น พระกุญชรราชกุมารไปถึงป่าดำเนินไปตามริมฝั่งน้ำที่
เห็นพวงมาลัยแขวนอยู่บนยอดไม้มันพระทัยว่า เบื้องอุตรทิศแห่ง
น้ำคงจักมีหญิงมีบุญแน่ คิดแล้วดำเนินไปตามฝั่งที่พบทางเดิน
แห่งไปฎกหัตถ์ แล้วดำเนินไปจนบรรลุถึงอาศรม แห่งพระดาบศ
จึงกำหนดแน่ว่า พวงมาลัยที่แขวน อยู่บนยอดไม้ จักเป็นของ ธิดา
พระดาบศองค์นี้ คิดแล้วก็เข้าไปหาพระดาบศ ยกพระหัตถ์
ประณตแล้วนั่งอยู่ พระดาบศทำปฤสัณฐารแล้วถามว่า พ่อมาแต่

ไหนด ๆ ข้าพเจ้ามาแต่นครโกสัมพี ๆ พ่อมาด้วยธุระกิจสิ่งไร ๆ
 ข้าพเจ้ามาเที่ยวหาอดีตรัตน ๆ พ่อเป็นชาติอะไร และเป็นบุตรของ
 ใคร ๆ ข้าพเจ้าเป็นเชอกษัตริย์ เป็นโอรสแห่งพระเจ้าสุบินราช
 พระดาบศทราบเรื่องแล้วจึงคิดว่า ราชกุมารองค์นี้สมบูรณ์ด้วย
 ชาติสกุล สมควรอย่างยิ่งแก่ธิดาของเรา ผู้เป็นเจ้าจึงให้นานา
 ผลาผลแต่พระกุญชรราชกุมารเสวย

ก็และในขณะนั้น นางปาลีดาเทวีขึ้นหลังไปผูกหัตถ์มาถึง
 แล้วจึงนำนานาผลาผลเก็บไว้ จึงลงไปอาบน้ำ และนำเอาอุทก
 ภาชนะ ตักน้ำมาใส่ไว้ณชมน้ำแล้ว จึงกราบบาทดาบศทำกิจวัตร
 ทั้งมวนเสริจแล้วกลับออกมาได้เห็นราชกุมารนั่งอยู่ใกล้พระดาบศ
 ผู้บิดา ยังอดสินเนหาให้เกิดขึ้นแล้วดำริว่า มานพผู้สมควรเป็น
 สามเณรได้ แล้วเพ่งดูราชกุมารอยู่ พระกุญชรราชกุมารเห็นแล้ว
 ก็รักใคร่เหมือนกัน พระดาบศนั้นจึงถามราชกุมารว่า พ่อรัก
 ใคร่อยากได้ธิดาของอาตมหรือ ๆ ข้าแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า ธิดาของ
 พระผู้เป็นเจ้าเป็นที่รักใคร่ของข้าพเจ้ายิ่งนัก ๆ ถ้ากระนั้นอาตม
 จักทำมุกธาภิเษกยกให้ พระดาบศจึงรดน้ำมนต์บนเศียรแห่งราช
 กุมารและกุมารี กาลเมื่อทำมงคลพิธีอยู่คู่ราชกุมารและกุมารีได้
 เกยวหัตถ์ซึ่งกันและกันไว้

เมื่อเสร็จมงคลพิธีการ พระราชกุมารและกุมารีพากันเข้ายัง
 อาศรมที่อยู่ส่วนตน ได้ถามนามและสกุลซึ่งกันและกันและปรา
 ศรัยปี่ยกตามธรรมดาโลก ต่าง มีความเยอใยได้สำเร็จโลก

สันนิวาสกิจ สถิตในสำนักพระดาบศสิ้นเจ็ดแปดวัน พระราช
 กุมารกับนางปาลีตาเทวีนั้นจึงกราบลาพระดาบศจาก กันไป พระ
 ดาบศ จึงอนุญาตให้ ไปผูกหัตถ์ไปด้วย พระราชกุมารกับนางปา-
 ลีตาเทวี มีไปผูกหัตถ์เป็นพาหนะแล้วก็พากันไปโดยลำดับจน
 บรรลุถึงนครพาราณสี

ประชาชนชาวเมืองพาราณสี เห็นจิตตหัตถ์ถึงมประหลาดจึง
 ถ้ามพระราชกุมารกุมารว่า ท่านได้จิตตหัตถ์ตั้งวัน มาแต่ไหน ฯ
 จิตตหัตถ์ตั้งวันดาบศผู้บิดาท่านให้เรามา ฯ ช่างตั้งวันหาคู่ควรแต่
 ท่านทั้งสองจะขโมย ท่านควรจะถวายพระราชาของเรา ฯ เราถวาย
 พระราชาไม่ได้ เราจักเข้าไปบ้านเมืองของเรา ชาวนครทั้งหลายจึง
 ไปแจ้งความแก่อำมาตย์ผู้หนึ่งว่า ทูตบุรุษคนหนึ่งพาสตรีรูปร่าง
 งดงามขึ้นหลังมงคลหัตถ์มา ควรพวกเราจะแย่งชิงเอาผู้หญิงกับ
 ช่างไว้ อำมาตย์ได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงพาพวกบุรุษยี่สิบสามสิบคน
 ไปปรารภเพื่อจะชิงหญิงและช่างนั้น

ครั้นพระกฤษณะราชกุมารเห็นอาการดังนั้น จึงใช้ให้พระแสง
 ดาบทิพย์ไปฆ่าอำมาตย์กับบุรุษบริวารตายหมดด้วยกัน ชาวเมือง
 คนอื่นเห็นอาการดังนั้น ชวนกันไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสีกราบทูล
 ว่าข้าแต่พระมหाराช มีทูตบุรุษแปลกประหลาดคนหนึ่ง พา
 อิตถ์ตั้งวันช่างมาถึงเมืองนี้ อำมาตย์ผู้ โน้นชวนกันจะใคร่จับตัว
 ไว้ ทูตบุรุษนั้นได้ฆ่าอำมาตย์ กับบริวาร ตายหมด ด้วยกัน
 พระเจ้าข้า

พระเจ้ากรุงพาราณสี จึงรับสั่งเสนาบดีให้ไปจับตัวบุรุษ นั้นมา
 เสนาบดีรับ พระราชดำรัสรับจัดพลเสนาห้าพัน ออกไปล้อมหมาย
 จะจับพระกัญชรราชกุมาร ๆ จึงหยิบหม้อที่พกไว้ลงกับพสุธาบัด
 เดียวใจหวังน้ำใหญ่ก็บันดาลไหลมา พวกพลโยธาถูกน้ำท่วม
 พัดพาไป ต่างตกใจ ร้องโวยวายวิ่งกลับมา พระราชาทรงทราบ
 แล้วยิ่งโกรธใหญ่หนักแค้นพระทัยว่า ทูตบุรุษสองคนกับภรรยา
 เท่านั้น เรามีพลโยธาตั้งร้อยตั้งพัน ทำไมจึงจับคนคนเดียวไม่ได้
 จึงรับสั่งให้เกณฑ์ จตุรงคนิกาย แล้ว พระองค์ทรงเป็นประธาน
 เสด็จออกไปล้อมจับพระราชกุมาร ๆ จึงให้สัญญาแก่มงคหลหัตถิ ๆ
 ก็ยกศีรษะขึ้นเปล่งเสียงโกลนจนาท ๆ นั้นดังสนั่นเหมือนฟ้าถล่ม
 ตั้งแสนที่ด้วยอำนาจมงคหลหัตถิ พวกจตุรงค์เสนาไม่อาจดำรงค
 ตนได้ พากันทิ้งอาวุธวางไว้ แล้วหมอบราบลงกับพื้นพสุธา

พระกัญชร ราชกุมาร จึงใช้ พระแสง ดาบทิพให้ไปจับ มัดพระ
 ราชาได้มาแล้ว จึงพร้อมด้วยนางปาลีตาเทวีประทับหลังมงคหลหัตถิ
 เสด็จไป จนทราบเท่าถึงนครโกสัมพี ฝ่ายพวกพลโยธาของพระ
 เจ้าพาราณสี ได้สติฟื้นขึ้นมาไม่เห็นพระราชาแล้วพากันติดตาม
 ไป เมื่อไม่ทันแล้วก็พากันกลับไปตั้งกองทัพรออยู่ภายในเขตต์
 นครของตน พระกัญชร ราชกุมาร จับ พระราชา มาได้สืบ องค์
 ครั้นถึงนครโกสัมพีจึงเข้าไปกราบทูลพระราชบิดามารดาว่าได้อิตถิ
 รัตน์มาแล้ว พระสบันราชากับพระราชเทวีทรงยินดียิ่งนัก จึงรับ
 สั่งกะอำมาตย์ให้ส่งพนักงานเฝ้าเฝ้าเอากลองไปตีประกาศว่า เราจัก

ราชาภิเษก พระกฤษณะกุมารโอรสของเรา ให้ชาวประชาชน
 ประดับกายมีการมหรสพทั่วไปทุกวิถีทาง และอย่าฆ่าสัตว์ จงแก้
 สัตว์ที่ถูกมัดไว้ และ ปล่อยให้ หนีไปจากคัมบัง แล้วรับสั่งให้
 สร้างราชาภิเษกมาลก อภิเษก กฤษณะกุมาร กับนางปาลีตาเทวี
 มอบให้ เสวยราชสมบัติใน กรุงโกสัมพีต่อไป

ต่อแต่นั้นมา พระกฤษณะราชาจึงได้สร้างสุวรรณปราสาทแล้ว
 ให้ทำการมงคลสมโภชข้าง ทรงประธานนามข้างนั้นว่า สุวรรณ-
 กฤษณะหัตถิ แล้วให้เข้าเฝ้าโรงณสุวรรณปราสาท ครั้นเสร็จหัตถิ
 มงคลแล้วจึงรับสั่งหาตัวพระราชปารานสี เป็นอาทิ แล้วสั่งสอน
 ว่า ผู้ใดได้เป็นพระราชา ผู้นั้นจงทำตนให้เหมือนเป็นบิดาของ
 ประชาชนจริง ๆ และอย่ารักใคร่และชังใครจนเกินไป บุคคล
 ผู้ใด ทำคุณไว้ ต่อ พระราชาฯ จง ทำ ตอบแทนคุณูปการแก่บุคคล
 ผู้นั้น บุคคลผู้ใดได้ ทำทุกข์โทษให้พระราชาฯ จงลงอาชญาผู้
 นั้นตามควรแก่โบราณราชประเพณี จงทรงพิจารณาคุณและโทษ
 อย่างนี้ ๆ จงละเสียซึ่งอิจฉาพยาบาทโทสะโมหะ จง สงเคราะห์
 หมู่ประชาชนด้วยสังคหวัตถุและอย่าทำทศพิธราชธรรมให้ กำเริบ
 ร้าวราน จงอภิบาลเลี้ยงชาวประชาอย่าให้เดือดร้อน ประธาน
 โอวาทสั่งสอนอย่างนี้แล้ว จึงให้พระราชาทั้งหลายสาบานตัวแล้ว
 ส่งให้กลับไป

พระราชาทั้งมวลมีพระราชปารานสีเป็นต้น ทูลลาพระกฤษณะ
 ราชาแล้วพากัน ไปยังนครของตน ๆ พบพวกพลบริษัที่จัดตั้งกอง

คอยรับอยู่ จึงพาห่มบริวารกลับเข้าเมืองของตนมีเมืองพาราณสี
เป็นต้น ครั้นแล้วได้จัดเครื่องบรรณาการกับราชธิดาส่งมาถวาย
พระกฤษณะราชา ๆ มีพระเกียรติยศปรากฏทั่วไปในสากลชมพูทวีป
ต่อแต่นั้นมา พระกฤษณะราชาให้สร้างศาลาโรงทานสิบหกตำบล
บริจาคทรัพย์วันละสิบหกแสนบำเพ็ญพระกุศล เมื่อสิ้นพระชนม์
แล้วก็เสด็จไปสู่โลกสวรรค์ ฝ่ายพระเจ้าสุบินราชบิดานั้น ทรง
บำเพ็ญพระกุศลมีศัลทานเป็นต้น สิ้นพระชนม์แล้วก็เสด็จไปสู่
เทวสถาน

สตถา อิมิ ชาตกั อหริตฺวา สมเด็จพระศาสดาจารย์ทรง
นำชาดกนี้มาแล้วตรัสว่า คุณกรณิกษุทั้งหลาย ผู้ใดได้ทำบุญไว้
และปรารถนาสิ่งใด ผู้นั้นย่อมจะได้สิ่งนั้นสมความประสงค์ ผู้
ใดไม่ได้ทำบุญไว้และปรารถนาสิ่งใด ผู้นั้นหาได้สิ่งนั้นสมปรารถ-
นาไม่ แล้วพระองค์ทรงประกาศอริยสัจจกถา เมื่อจบอริยสัจจ
เทศนาลง จึงทรงประมวลชาดกว่า เสรีจักรรยาผู้มารดา แห่ง
สุบินกในกาลครั้งนั้นกลับชาติมาคือนางม้านธิยาเทวี เสรีฐิผู้บิดา
ของพระสุบินในกาลครั้งนั้นกลับชาติมาคือภิกษุเทวทัต พระรา-
ชาเพียง แห่งพระสุบินใน กาลครั้งนั้น กลับชาติมาคือพระสุทโชน
พุทธบิดา พระยาวานรเผือกในกาลครั้งนั้น กลับชาติมา คือ พระ
โมคคัลลานเถระ โขมรัฐราชาในกาล ครั้งนั้น กลับชาติมาคือ
สุโกทนราชา นางปทุมเกสรเทวีในกาลครั้งนั้น กลับชาติมาคือ
นางเขมาภิกษุณี ยายแก่หลังค่อมในกาลครั้งนั้น กลับชาติมาคือ

นางขุชชุตราทาสี พระสีหนรกุมารราชโอรสองค์ใหญ่ในกาลครั้ง
 นั้นกลับชาติมาคือพระอานนทเถระ พระเจ้าพาราณสีใน กาลครั้ง
 นั้นกลับชาติมาคือพระเจ้าพิมพิสาร นางปาลีตาเทวีในกาลครั้งนั้น
 กลับ ชาติมา คือ นางอุบลวรรณาเถรี พระกฤษณราชในกาลครั้ง
 นั้นกลับชาติมาคือพระราหุลพุทธชินนรสี พระนางปทุมมาวดีราช
 เทวีใน กาลครั้งนั้นกลับชาติมาคือพระราหุลมารดา พระสุน
 ธิราชในกาลครั้งนั้นกลับชาติมาคือเรตถาดตน์เทียวแล

จบสุนัขชาก
